

REHERIT

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

← ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

**Спільна відповідальність за
спільну спадщину:
Експертні фокус-групи в Умані**

Socio
UKRAINIAN CENTER FOR PUBLIC OPINION RESEARCH
Inform

Зміст

Методологія	3
Висновки	4
Основні результати	12
Розділ 1. Підходи до роботи з культурною спадщиною	13
Розділ 2. Багатокультурна спадщина	41
Розділ 3. Місця та сюжети спільної спадщини	51
Розділ 4. Потенціал спільної спадщини	63
Розділ 5. Сучасні технології і нові медіа у збереженні і популяризації спільної спадщини	73

Метод дослідження:

- Фокус-групи з експерт(к)ами, які працюють з спільною спадщиною

Вибірка

- 1 ФГ з вчителями/вчительками шкіл, які працюють з історією міста. Інформанти з різнопрофільних шкіл (державних, приватних, спеціалізованих) з різним педагогічним стажем, з досвідом участі у професійних об'єднаннях і неформальних освітніх групах (10 осіб)
- 1 ФГ з гідями, які працюють/планують працювати з культурною спадщиною. З різним стажем та специфікою аудиторії (діти/дорослі, українці/поляки/євреї, індивідуальні і групові тури) (8 осіб)
- 1 ФГ з працівниками (-цями) музеїв, різної тематики і форматів роботи (8 осіб)
- 1 ФГ з представниками (-цями) влади і активізму / НДО, які працюють/планують працювати з культурною спадщиною (9 осіб)

Географія і терміни дослідження:

- Умань, 16 – 17 грудня 2018 року

REHERIT

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Центр міської історії
Центрально-Східної Європи

ВИСНОВКИ

- ❖ Культурна спадщина Умані в експертному колі визначається як комплекс матеріальних та духовних пам'яток. Вона включає: архітектуру, мистецтво, традиції, археологічні пам'ятки, історію. Кожна категорія експертів (-ок) акцентує відмінні аспекти у визначенні змісту культурної спадщини: вчителі частіше говорять про матеріальні пам'ятки, історичні події та побутову культуру Умані; гіді прив'язують її до туристичних об'єктів (Софіївка, стара частина Умані), акцентують вкладі етнічних спільнот у її створення; музейники (-ці) – виразно частіше акцентують на історичних аспектах культурної спадщини; влада і активіст(к)и – на її цінності для сучасного українського суспільства, її ролі у формуванні сучасної світоглядної системи мешканців міста.
- ❖ Усі експерт(к)и зазначають, що культурна спадщина Умані є результатом взаємодії багатьох культур. І багатокультурна, і спільна спадщини розглядаються як важливі у контексті збереження українських інтересів.
- ❖ Ставлення до спільної культурної спадщини є доволі контраверсійним. Якщо йдеться про матеріальну складову спадщини, то експерт(к)и солідарні у її важливій ролі для міста сьогодні і для прийдешніх поколінь; відзначають потребу у її подальшому дослідженні і активізації зусиль для її збереження.
- ❖ Коли ж йдеться про духовну складову: побутову культуру, історію, творчість – виразно проявляється зміщення інтересу до української спадщини, необхідності її популяризації та промоції (особливо виразно це проступає у влади і активістів (-ок), працівників (-ць) музеїв; рідше - у вчителів/вчительок; тоді як гіді все ж акцентують на спільній спадщині, а не українській – з причини її проблемного сприйняття частиною їх аудиторії).

- ❖ Особливо чітко згаданий тренд постає під час роботи з дискусійною проблематикою, до якої найчастіше відносять події Коліївщини. Найбільш активно патріотичний дискурс як необхідність відстоювання української версії подій того часу просувають влада і активіст(к)и. Послідовно, але менш нав'язливо, його артикулюють працівники (-ці) музеїв та вчителі (що відбувається в силу необхідності врахування специфіки аудиторії та обов'язку уникати конфліктів). Натомість, гіді схильні уникати обговорення дискусійних тем, аж до відмови продовжувати розмову у категоричній формі.
- ❖ Відчутною є ще одна лінія напруги щодо спільної спадщини в Умані. Вона стосується україно-радянського/російського протистояння. Йдеться про трактування ОУН та УПА, процеси декомунізації (згадали працівники(-ці) музеїв, влада і НДО) та події сучасності Революцію Гідності і війну на Сході України (згадали вчителі/вчительки і гіді). На думку інформантів (-ок), вона проявляється, як конфлікт поколінь, де молодше покоління, прагне домінування патріотичного дискурсу, а старше покоління, трактує радянське/ російське минуле, як частину історії і міста, і вважає за доцільне його презентувати, як у музейних фондах, так і в монументах.
- ❖ Результати дослідження засвідчили, що у експертному середовищі міста виробились два стійкі дискурси у представленні культурної спадщини – проукраїнський та позірно фактологічний (орієнтований на уникнення конфліктів). Відсутність варіативності у представленні спадщини можливо пов'язана із тим, що місцева спільнота «вариться в собі», мало контактує з інституціями поза межами області (за винятком вчителів, які вимушені контактувати з офіційними структурами Києва у межах своєї діяльності). Лише активіст(к)и зазначили, що співпрацюють з представництвами національних меншин.

- ❖ Багатокультурність Умані є незаперечною для більшості експертів (-ок), які ведуть мову про польську, єврейську, російську, радянську та українську культури. Лише два інформанти з групи влади і активістів трактували Умань як українське місто.
- ❖ Сприйняття багатокультурності Умані різниться залежно від експертної категорії. У вчителів/вчительок воно – імітаційно-безоцінчне (звичний, природній стан); у гідів – позитивне (унікальне джерело туристичної привабливості міста); у влади і активістів (-ок) – здебільшого позитивне без надмірної ідеалізації (визнання цінності спадщини і її проблемних моментів), у працівників (-ць) музеїв – суперечливе (спадок, який визначає життя міста сьогодні, його туристичну привабливість і достаток, але й більшість проблем пов'язаних із масовим паломництвом хасидів).
- ❖ Відмінним є й сприйняття рівня толерантності / конфліктності щодо інших культур в Умані. Якщо вчителі говорять про повне толерування усіх культур в Умані, то інші категорії експертів (-ок) наполягають на тому, що у місті відчувається певне тертя культур. Найбільшою мірою це виражено відносно хасидів (не лише тих, що приїжджають як паломники, але й ті, що намагаються осісти в Умані).
- ❖ Найбільше толерують співжиття із хасидами гіді, рідше – вчителі/вчительки. Ці категорії наголошують на можливостях, які отримує місто з точки зору доходів і культурного досвіду; найбільше невдоволені працівники (-ці) музеїв, влада та активіст(к)и, які акцентують на порушеннях хасидами українського законодавства, ведуть мову про брак поваги до української культури з їхнього боку та закритості в сенсі культурного обміну і спілкування.

- ❖ Багатокультурна спадщина у експертному середовищі представлена різною мірою.
  - Вчителі/вчительки працюють з нею доволі фрагментарно, адже шкільна програма не виділяє її в окрему тему чи урок, а позакласна робота орієнтована на вивчення сучасної презентації культур національних меншин Умані.
  - У музеях багатокультурна спадщина представлено доволі широко. Її подають як спадщину польської, єврейської, російської громад Умані переважно у позитивній конотації, однак, з описів експозицій відчутно, що загальна рамка презентації є досить україноцентричною.
  - Гіди презентують спільну спадщину у прив'язці до туристичних об'єктів, які були створені представниками різних етнічних громад Умані. Ця група найчастіше наголошує на багатокультурності Умані та уникає будь-яких згадок про її негативні аспекти.
  - Влада і активіст(к)и займаються дослідженням, збереженням і промоцією спільної спадщини. Ця аудиторія частіше, ніж інші контактує з національними меншинами і сприяє зростанню толерантності у громадському просторі. Однак, ця ж таки аудиторія, найбільш активно промотує українську спадщину, та проукраїнський погляд на історичну спадщину.
- ❖ Таким чином, у роботі експертів (-ок) спостерігається досить дуальне представлення спільної спадщини. З одного боку, її не ігнорують, а з іншого, - представляють або несистемно, або з точки зору патріотичного дискурсу, замовчуючи її незручні аспекти.

- ❖ Серед пам'яток, що трактуються за прикладом позитивної спільної спадщини, експерт(к)и найбільше уваги приділяли місцям, які відносяться до видатних пам'яток архітектури: Василіанський монастир, Костел успіння Пресвятої Богородиці, Софіївка, Торгові ряди, Готель Брістоль, Уманська фортеця та інші старі будівлі міста. Ці пам'ятки не лише є вкладом різних етнічних громад у становлення міста, але й були і є місцем їх співжиття.
- ❖ До проблемних кейсів спільної спадщини інформант(к)и солідарно віднесли пам'ятник Гонті і Залізняка. Він закріплює статус ватажків Коліївщини, як героїв національно-визвольного руху, чим провокує конфліктне ставлення зі сторони етнічних громад, що постраждали від неї – євреїв та поляків. Незважаючи на високий градус протистояння більшість експертів (-ок) налаштовані відстоювати патріотичний дискурс. Одиначно пам'ятник трактувався як відображення контраверсійної події, або ігнорувалось його ідеологічне навантаження.
- ❖ Лише гіді згадали могилу цадика Нахмана у якості проблемного фрагменту спільної спадщини, у тому сенсі, що вона стала причиною скупчення у місті великої кількості паломників-хасидів. Тут йдеться про те, що в місті ведуться розмови з приводу доцільності перенесення поховання з Умані. Однак, самі експерт(к)и вважають могилу важливою частиною спільної спадщини Умані і засуджують подібні ініціативи.
- ❖ Натомість, експерт(к)и вказують на важливість збереження усієї спільної спадщини міста та відновлення доступу до неї для громадськості (як наприклад, до синагоги в якій служив цадик Нахман. Остання сьогодні перебуває на території приватного заводу і закрита для відвідування).

- ❖ Помітною є потреба створення стратегій представлення спільної спадщини різними категоріями експертів (-ок):
  - **Вчителі/вчительки.** Бажано виділити в шкільній програмі з краєзнавства окремий розділ/ тему, про багатокультурність міста та виховання толерантності, які б подавались у максимально легкій і інтерактивній формі. У позашкільній програмі бажаним є активне представлення культур Умані у формі квестів, фестивалів.
  - **Працівники/працівниці музеїв.** Можуть бути зацікавлені у навчальних заходах щодо коректного представлення спільної спадщини; їх власні ідеї з цього приводу є доволі спірними.
  - **Гіди.** Вважають, що сповідують оптимальну (безконфліктну) стратегію представлення спільної спадщини. Утім їм доводиться ігнорувати значну її частину (зокрема, історичні події). Тож для них було б корисно виробити стратегії представлення власне конфліктної спадщини.
  - **Влада і активіст(к)и.** Частина цієї аудиторії надто орієнтована на ствердження патріотичного дискурсу. Тож її варто долучати до заходів, які спонукатимуть подивитись на спільну спадщину, як на таку, що містить загальнолюдські об'єднавчі сенси та представляти її правдиво, всесторонньо і з вираженою повагою до трагічних сторінок інших етнічних спільнот.
- ❖ Крім того, експертне середовище мало обізнане про можливості сучасних цифрових технологій у представленні спільної спадщини (їм відомо про найбільш поширені і масові їх функції). Тому доречними будуть тренінги з перспектив їх використання для популяризації спадщини Умані.

- ❖ На думку експертів (-ок), для зміни сприйняття спільної спадщини ХХ ст. як конфліктної та переведення дискусії у більш конструктивну площину важливо дотримуватись принципів об'єднавчого дискурсу:
  - формування толерантності у сьогоденні;
  - наголошення на сучасному позитивному досвіді співжиття;
  - представлення спільної спадщини у розважальному ключі, але розгляд цього лише як частини великої роботи (!);
  - реалізація спільних проектів, які б ілюстрували мультикультурність міста.
- ❖ Принципи, які вимагають діалогу:
  - ❖ наголошення вкладу національних громад у розбудову міста (одночасно має фігурувати вимога до представників сучасних меншин поважати українську громаду) – рішенням є промоція взаємної толерантності;
  - ❖ інформування про спільну спадщину, творення громадського діалогу (і, одночасно, відмова від акценту на проблемних питаннях) – рішенням є старт діалогу з спільних точок дотику, наприклад, – дослідження жертв у Сухому яру, спільне відновлення пам'яток, тощо;
  - ❖ акцент на унікальному поєднанні культур (і, одночасно, на патріотизмі до своєї держави) – рішенням є акцент на важливості кожної нації у становленні української державності.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

RENERIT

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Центр міської історії
Центрально-Східної Європи

Розділ 1

ПІДХОДИ ДО РОБОТИ З КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ

Експерт(к)и поділяють культурну спадщину Умані на матеріальну та нематеріальну. Першою асоціативно згадують її матеріальну складову – архітектуру старої Умані, парк Софіївку, пам'ятники тощо. Однак, усі учасники (-ці) груп визнають вагомість нематеріальної складової спадщини, яка має широке наповнення і включає у себе побутову культуру, історію, мистецтво тощо.

ПЕРШІ АСОЦІАЦІЇ

Архітектура
старої частини
Умані, Парк
Софіївка

Історія Умані і її
мешканців,
історичні постаті

Традиції,
манери, свята

Творчість,
мистецтво,
знання

Пам'ятки
археології,
стародавня
культура

*Це пам'ятки архітектури та події, які тут відбувались. Ремесла. Це також пам'ятки археології., Вчителі
Для мене культурна спадщина, в прямому значенні цього слова, - це наша перлина - Софіївка, яка має дуже багато сторін, одержала
дуже велику спадщину., Влада
Надбання. Ці будинки, це ж комунальне господарство, ці старовинні будівлі. Бібліотека і багато старовинних будинків - це національна
спадщина., Гіди
Пам'ятники, старі будинки., Музеї
Чи можуть бути постаті спадщиною? Постать Потоцького. Розбудовував Потоцький Умань., Гіди
Це загалом якесь таке абстрактне відчуття, не знаю, **історія, все.** І люди, і архітектура наша. Історії уманських вулиць, і будівель.,
Музеї
Це традиції, їхні манери, свята, які вони відзначають., Вчителі
Я думаю, що це та сама культура теж, куди було б можна внести художні, усну народну творчість і художні якісь елементи, які
проходили через наше місто і Уманщину., Музеї
Унікальність центру, що має трипільську назву. Їхня культура, яка сягає основи ще льодового періоду мамонтів., Влада*

Культурну спадщину міста на усіх групах пов'язували з історією. Утім, експерт(к)и по-різному визначали наповнення цього поняття. Вчителі і працівники (-ці) музеїв говорили про історії жителів і пам'яток Умані, гіді і працівники (-ці) музеїв – про історичні постаті та події, влада і активіст(к)и - про те, як історичні події формують наше сьогодення, і про важливість збереження історичної пам'яті для нащадків.

СКЛАДОВІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Історія міста, історичні події

- *Історія Умані... А взагалі **історія Уманщини**, як, навіть не знаю, як якась формація, як якийсь подієвий перелік., Музеї*
- *Спочатку скіфи, сармати... Далі Польща, Річ Посполита. Калиновський. Євреї. Ну а далі – Велика вітчизняна війна, свої якісь події, і потім уже сучасність., Гіді*

Історичні постаті (лише гіді та Музеї)

- *Перший – це Калиновський. Який з пустки відродив місто. Потім вже - Станіслав Потоцький почав, а Олександр Потоцький продовжив розбудовувати.... Гетьман Михайло Ханенко, він столицею зробив Умань. Дорошенко зробив свою справу, що турки зруйнували Умань. Умань була знищена, її не стало., Гіді*
- *У нас багато історичних постатей., Музеї*

Історія людей та окремих об'єктів міста

- ***Історична спадщина** – це щось таке абсолютно десь на перехресті. Тому що кожен будинок має свою якусь історію, це якісь долі людські, з яких потім, до людських переплітаються події., Музеї*
- *Життя людей з їхніми історіями - це все нематеріальна спадщина., Вчителі*

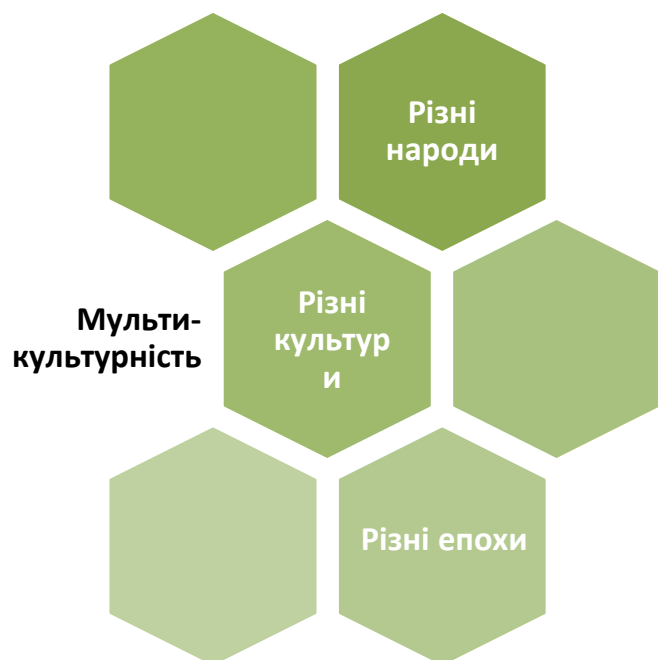
Середовище і пам'ять, які формують сучасну свідомість

- *Культура Трипілья, яка дала базові основи і досвід, який нам переходить на рівні генетичної пам'яті і в сьогодення заходить, і поширюється у майбутньому., Влада/НДО*
- *Люди приходять у Софіївку, дивляться, гуляють і народжуються почуття, душа. Пишуть вірші, музику, танцюють. Це скарбниця духовних цінностей., Влада/НДО*

У контексті розмов про культурну спадщину на групах згадували про феномен «мультикультурності». Останній трактують, як результат співжиття різних етнічних спільнот, які не лише залишили після себе матеріальну спадщину, але й своєрідне нашарування культур. Утім, на думку окремих інформантів (-ок), спільна спадщина Умані усе ще не є цілковито дослідженою і достатньо доглянутою у той час, як відбуваються спроби утвердити значимість української культури, як домінуючої у місті.

СКЛАДОВІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

- Тут є в Умані декілька культур, і одна на іншу накладається., Вчителі
- Це люди, які проживали в давні часи. Це було багатонаціональне місто. І тут були росіяни, українці, євреї, поляки., Гіди
- Для мене культурна спадщина - це ті відносини між різними культурами Умані, які є зараз, які формувались в якомусь історичному контексті під різними епохами., Влада/НДО
- Історія Умані, я відчуваю, що ми її по краплині кожного дня втрачаємо. Як в матеріальному вимірі, так і у вимірі того, що вона якимось на загальному фоні нівелюється такими, знаєте, шароварними якимись нагадуванням про це. От у нас в школі, свято пісні. От давайте прославимо Україну, українські пісні, наділи віночки, поспівали, потанцювали., Музеї
- Культурною спадщиною можуть бути поховання польські, єврейські. В той час, які страшні події відбувалися, ми маємо багато недослідженого., Гіди
- Трипільські поселення, які руйнуються. Теж саме і по архітектурі міста Умань, і по тій же Софіївці, яка міняє своє обличчя., Музеї
- Коли будували автобан Умані, дуже багато трипільських артефактів просто закопували., Музеї

СПЕЦИФІКА СПРИЙНЯТТЯ РІЗНИМИ ГРУПАМИ ЕКСПЕРТІВ (-ОК)

- **Учителі/учительки** розуміють культурну спадщину Умані, як сукупність матеріальної спадщини (пам'яток архітектури, археологічних пам'яток), історичних подій та побутової культури, яка склалась в результаті співжиття різних етнічних громад.
- **Гіди** говорять про культурну спадщину переважно у прив'язці до туристичних об'єктів. Вони частіше акцентують на спільній спадщині, вкладі у її розвиток інших етнічних спільнот.

Об'єкти туристичного маршруту.

Мене цікавить музика. Для парку писали спеціальну садову музику. Це починалося з Версалю. Там був Жан-Батіст Люллі, який писав садову музику. Для Софіївки писали путівники у віршах. І це була тема дуже цікава.

Зразком садо-паркового мистецтва є Софія. Це спадщина – вони врахували і каміння, і воду, і рослини. І зараз, ми, наприклад, повинні позичати, дивитися на уміння. У нас іде реконструкція. І треба вміти враховувати, як враховували в ті часи. Це архітектурна спадщина.

Ми просто знаємо, що це - польське кладовище, де церква Успіння. Це єврейське. І в кварталі Пушкіна – там взагалі погребальний комплекс. Це спадщина, її треба вивчати. І на ній ми вже готуємо екскурсії.

- **Працівники (-ці) музеїв** у сприйнятті культурної спадщини виразно (частіше за інших) акцентують на історичних її аспектах.
- **Влада і активіст(к)и** говорять про спільну спадщину у категоріях соціального блага. Вони частіше згадують значення спадщини для сучасного суспільства та майбутніх поколінь, акцентують на необхідності її збереження. Ця група акцентувала на тому, що спадщина – це частина сьогодення, яка формує цінності сучасного суспільства та його світогляд загалом.

Спадщина – це та основа, на яку ми опираємося. Всі покоління опираються, примножуємо її і передамо майбутнім поколінням.

Це є і те, що нам прийшло в музеї, це є і сьогодення, і те, що буде в майбутньому. Це те, що ми збережемо для нащадків.

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ВЧИТЕЛІ / ВЧИТЕЛЬКИ

Ситуація стосовно викладання історії Умані є нерівномірною: у половині шкіл міста вона вичитується у рамках спеціальної програми, яка розрахована на 11 років навчання, у решті шкіл – її вивчають фрагментарно, в межах курсу історія України. Деякі школи запровадили факультативи, гуртки з краєзнавства. Відчутно, що вчителі / вчительки співпрацюють з університетами, музеями, театрами для поглибленого вивчення предмету.

ІСТОРІЯ УМАНІ У ШКОЛАХ

- Історія Умані у школах читається сьогодні в рамках історії України у 5-11-х класах (як окремі теми «Наш край», дотичні до основної теми)
Є окремі теми, наш край, ми в кожному класі там питання козащини вивчаємо, або національно-визвольна війна Б.Хмельницького і от останній в нас урок Уманщина або наш край.
- В Умані є розроблена програма ОДК «Умань – наша маленька Батьківщина».
Розрахована на 1-11-ті класи, однак, її запровадили лише близько половини шкіл міста
Це програма над якою працювали освітяни нашого міста, програма починаючи першим класом і одинадцятим закінчуючи, для початкових класів це було простіше та доступніше, і ми виробляли по тому звіти, то була практична програма в школах. Раніше всі її впроваджували, але останнім часом більше половини
- Крім того, окремі вчителі (-ки) читають спеціальний факультатив або ведуть гуртки
У мене факультатив історія нашого міста, дітки з шостого класу. Ми робимо проекти, ходимо на екскурсії (найчастіше в Софіївку). І краєзнавчий музей нам допомагає, ми завжди ходимо на тематичні виставки, мабуть всі школи ходять туди. Недавно там була тематична виставка про те, що відбувалось під час Революції Гідності в Умані. Наприклад, одинадцятий клас, там в них зараз тема і їх треба водити на окрему виставку Уманщина в роки Другої Світової війни.
- Наявна також співпраця шкіл з кафедрою історії педуніверситету Умані
Тут є лабораторія і там також є дуже багато наробок і дуже багато заходів відбувається, конкурсів, багато популярних та освітніх, куди запрошують викладачів, а на презентації різних книг приходять і діти, якщо вони мають цікавість до такого великого проекту, як усна історія Уманщини. І навчає всіх студентів, а вони потім з тим матеріалом працюють в школах, тут більшість сидять їхні студенти.

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ВЧИТЕЛІ / ВЧИТЕЛЬКИ

Про позашкільні організації, гуртки з вивчення історії Умані вчителям (-лькам) добре відомо. Вони не лише поінформовані про їх існування, але й активно співпрацюють і долучаються до їхньої організаційної роботи.

ІСТОРІЯ УМАНІ У НЕФОРМАЛЬНОМУ СЕКТОРІ

- Підготовка науково-дослідних робіт і їх публікація на базі регіонального центру «Малої академії наук»

Є академія і вона щороку піднімає дуже гарні теми з краєзнавчого боку. Вони проводять науково-дослідні роботи на певні теми.

Це певна науково-дослідна тема обирається, я там також свого часу писала звіт, то там була тема історії нашого краю, і в процесі ми беремо і досліджуємо якийсь період, а потім його представляємо.

Теми, які там готували учні разом із вчителями, то вони стосувались різних періодів історії Умані, але були краєзнавчого характеру, і до пори, до часу, коли, я ще мав бажання, то були опубліковані праці такі їхні, то я збирав, потім ті збірники такі, потім це за свої кошти видавав, вони є дуже цікаві, бо вони стосуються побуту, період воєнний, чи там участь дітей в певних періодах, тобто теми, які виходять за межі таких стандартних досліджень, але вони мають певний краєзнавчий аспект і вони будуть дуже цікаві.

- Екскурсії під час літніх таборів

У той час ми багато ходимо по пам'ятниках архітектури, живопису, історико-краєзнавчих музеях, історико-архітектурних заповідниках, от ми їздимо за межі міста Умані, в уманський район, де були станції, археологічні розкопки ведуться і там долучаємо позашкільний період до вивчення історії.

- Дослідження на базі станцій відвідування туристів

Краєзнавче питання, ним займається станція відвідування туристів, вони розробляють експозиції по території Уманщини, розробляють різні дослідження, беруть участь в різних проектах. От в школах, в позакласний час, в школах робляться заходи, але не у всіх школах вони є, роблять ці заходи, які обирають собі певну тематику і досліджують її.

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ПРАЦІВНИКИ (-ЦІ) МУЗЕЇВ

Культурна спадщина Умані у музеях представлена переважно у традиційній формі: демонстрація експонатів та довідка про них. Лише окремі музеї/заповідники намагаються експериментувати з формами подачі інформації і змістом екскурсій.

Державний історико-культурний заповідник
Трипільська культура

Музей знаходиться на території Черкаської області

- Заповідник працює з спадщиною Трипільського і до-Трипільського періоду. Демонструє археологічні знахідки, відтворює побут того часу, інформує про цивілізаційне значення епохи

П'ять тисяч років тому назад виникло перше місто в світі Урук Месопотамія на площі 120 гектарів. А 800 років до того, на площі 450 гектарів, було поселення Тальянки. Було поселення Добровод Уманського району, найбільші поселення в світі, вони, їх біля 20-ти і вони сконцентровані на Уманщині.

- Музей пропонує експозиції, проводить фестивалі та реконструкції. У планах відтворити етнопоселення

Ми проводимо два свята таких великих Толока і Купала в Легедзино, коли приїжджають тисяч дві на оцей захід. Розуміючи, що археологія - це така дуже вузько специфічно направлена тема і, що до музею такого, як архів, багатьом іти не хочеться. І от через оці свята, можливо, через якісь події такі, ми затягаємо туди народ.

Ми зробили акцент на реконструкцію, тобто ось так жили трипільці на картинці, а ось ми збудували хату трипільську. Вона єдина в Україні. Реконструкція, де можна знайти, походити всередині в цій хаті. Але я думаю, ми ще зробимо... поруч, загороджену територія, де пару будинків, де ви живете добу в умовах трипільської культури, з козами .., вогонь добуваєте як 6000 р. тому.

- Сьогодні музей є об'єктом незавершеного будівництва і працює напівлегально
На жаль, досі приміщення музею є об'єктом незавершеного будівництва. Вже 11 років. При чому ми експозиції зробили, ми зробили, мабуть, найбільшу в Україні на сьогодні трипільську тематичну експозицію. Екскурсії проводимо, підпільно, на вулиці, ніби то тому, що ми не маємо права всередині проводити екскурсії.

- Музей є привабливим для відвідувачів з Умані та інших міст України. Фестивалі у заповіднику збирають тисячі відвідувачів

Людям в основному цікаво, які їдуть звичайно звідкись. Відсотків 50-60 моїх односельчан ніколи не були в музеї.

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ПРАЦІВНИКИ (-ЦІ) МУЗЕЇВ

Уманський
краєзнавчий
музей

- Музей спеціалізується на представленні культурно-історичної спадщини. Проте, наголос робиться на хронологічній послідовності відтворення культури різних історичних епох у межах історії України, а не на її багатокультурній складовій.

Крім того, що в нас взагалі історія, то плюс іще по культурі конкретно, на прикладі культури чи мистецтва. В нас в кожному залі - кожна епоха, починаючи з трипільської, в нас зал археології є, і трипільська культура у нас. Теж культура, це ж культура. Виготовляли ці ж самі і фігурки глиняні, і глечики, і з якої фігури, і орнамент – це теж культура. І ми це все зберігаємо і далі по хронології до наших днів. От зараз в нас АТО, чи Операція об'єднаних сил, зараз - це ж теж культура. Оці каски, які розмальовані були і на Майдані, коли Революція Гідності була – це теж культура, це зараз вже сучасна культура.

- Музей використовує переважно традиційні форми представлення культурної спадщини: експозиції, екскурсії, показ відео.

...У нас заходи проходять. Крім того, що ми фільми дивимося, це теж культура. Ми показуємо відео зйомки і показуємо картини оці ж сучасні, розписи, зброя - то окремо, це вже історія сугубо. А це ж культура розпис, так що протягом всього, починаючи з доісторичної археології до наших днів - в нас скрізь присутня культура. Окремі в нас екскурсії культура, наприклад, нашого краю там.

- Працівники (-ці) музею декларують, що їхні експозиції цікаві відвідувачам. Проте, з відповідей відчувається, що втримати увагу відвідувачів (-ок) вдається не завжди. Значна частина аудиторії - це організовані студентські та дитячі групи уманчан.

Цікаво-цікаво. Дивіться, в нас 50 тисяч відвідувачів. Трошки є звичайно і приїжджих екскурсій, але основна частина - уманчани.

Розумієте, наскільки я бачу, думаю ви всі теж знаєте тенденцію - щось цікаво кожній людині, не може бути все цікаво. Але по крайній мірі так, як вони відгукуються вже в кінці екскурсії, або просто перегляд музею, то вони відгукуються досить позитивно.

Але я додам, може, трошки якогось негативу. Я знаю людей, які просто ніколи, в Умані живучи все життя, ніколи не були в Краєзнавчому музеї.

Як навчальний майданчик, музей застосовується дуже потужно.

В нас була Революція Гідності, то в нас була Революція 17-20-й рік, то Друга світова війна. Тематично - так, приходять. І студенти, перші курси, всі приходять.

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ПРАЦІВНИКИ (-ЦІ) МУЗЕЇВ

Музей історії
Уманського
державного
педагогічного
університету ім.
П. Тичини

Державний
історико-
архітектурний
заповідник
«Стара Умань»

- Музей представляє історію навчального закладу та його випускників

Це артефакти, які стосуються історії університету. Це документи, речові якості пам'ятки, фотографії.

- Пропонує експозиції та тематичні виставки, проводить екскурсії. Серед них - про війну на Сході.

Зокрема, у нас є виставка про війну на Сході, ми теж зібрали невеличку таку собі експозицію, яка представляє теж цю війну, але через призму наших студентів, які там були. Тобто, ті артефакти, які вони нам передали сюди ж.

- Музей відвідують переважно студент(к)и даного закладу

Наші відвідувачі, в основному, - це студенти -першокурсники. І теж, як хтось говорив, не згадаю хто, що поки не підуть, то їм не цікаво. А потім, якщо на першому курсі, вони не прийшли до мене, не послушали екскурсію, потім приходять на четвертому, їм уже цікаво.

- Заповідник охороняє будівлі, пам'ятки архітектури, проводить інформаційні кампанії, покликані спонукати мешканців берегти архітектурну спадщину міста

На балансі нашого заповідника - історичні будівлі. У цьому плані багато проблем, судячи по тому, що перебудовується, добудовується. Тут всі живуть, бачать, балкони в нас практично вже всі... Ще стоять в нас де-не-де збереглися балкони старовинні, розумієте, то проблема дуже велика по збереженню культурної спадщини. Тому задача заповідника в цьому стоїть, що хоча би, скажімо так, не руйнувати, а призупинити.

- У музеї творчо підходять до своєї роботи, зокрема, організовують театралізовані екскурсії вулицями міста.

Дуже цікавою, була, наприклад, екскурсія нічна вулицею Садовою.

- Креативні елементи інформаційної кампанії імпонують уманчанам, зацікавлюють їх. Однак, разової акції недостатньо, щоб сформувати стійку поведінкову стратегію.

Театралізована екскурсія! Фурор був!

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ПРАЦІВНИКИ (-ЦІ) МУЗЕЇВ

Громадські
бібліотеки

- Бібліотеки спеціалізуються на збереженні нематеріальної культурної спадщини – книги та бібліографічні покажчики

Ми більше зберігаємо, скажімо, нематеріальну культурну спадщину, тобто у нас готуються бібліографічні покажчики. Це такі невеличкі посібники, в яких зберігається інформація, чи то біографія відомих постатей Умані, чи, можливо, про приміщення, будинки якісь архітектурні сільські, чи, навіть, такі місця, як ставок, або парк, його історія, як він виник, і так далі. Ну, і, звичайно, що книги, власне результати праці тих людей, які тут жили, творили, власне, і так само історія.

- Іноді бібліотека виступає майданчиком, де проводяться різноманітні заходи, які присвячені спадщині міста
- Фонди присвячені краєзнавству та культурній спадщині є відносно затребуваними

Ну, цікавляться звичайно, просто, що певна категорія людей звертається. Не можу я сказати, що навіть 50% уманчан до нас звернулися. Ну, скажімо, що за рік, мабуть, саме по краєзнавству, по культурній спадщині може, із загальної кількості читачів 10% звернулися.

Найбільш складним матеріалом у висвітленні локальної історії є Коліївщина. Також, учителі (-ки) апелювали до фрагментів історії України: діяльності УПА, Революції Гідності та війни на Донбасі. Складнощі у інтерпретації історії лежать у площині конфлікту між патріотичним дискурсом шкільної програми та історією роду чи системою загально-людських цінностей.

СКЛАДНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ТЕМИ

Коліївщина

- Наприклад, той пам'ятник, яким ми пишаємось - Гонти та Залізняка. Ми знаємо історію і ми знаємо події, які супроводжували 1778 р., і от тут діти реально запитують, а чому, чому так, адже ці люди, вони були реально з такої моральної точки зору, що загинула велика кількість людей?
- Це маєтись на увазі не конкретна якась така дискусія. А знову ж таки, період, от їхнє розуміння, от чому почалась ця національно-визвольна війна.

Більшість проблем пов'язані з родинним / особистим досвідом школярів (-ок) та їх сімей

Постать С.Бандери, протистояння УПА та радянської армії

- Коли ми вчили Степана Бандеру, що він там боровся за незалежність, за народ, ... от дитина піднімає руку і каже, чому от ми маємо його поважати, коли мій прадід воював в роки радянсько-німецької війни і Степан Бандера був для нього ворогом, він стріляв у них. Розумієте, цю дитину не переконаєш, так пішло з сім'ї, цю дитину так налаштували, що для них там Бандера є ворог, бо він стріляв у його прадіда.
- От дитина запитує: Чому Шухевич вів визвольну боротьбу більше, а Степан Бандера підірвав Перацького і от що він такого, на його думку, великого зробив?

Сучасність: Революція Гідності та війна на Донбасі

- Сучасність, мабуть, тому що є дуже різні думки дітей та їхніх батьків. Часто в 11-му класі стосовно Революції Гідності і нашої гібридної війни виникає багато дискусійних питань, це дуже вразлива тема, з якою треба обережно працювати, щоб не наразитись на агресію.
- АТО, бо є такі сім'ї, які воюють, є такі батьки, які не повернулись, тому дуже важко подати той матеріал, от вони розказують своє, от все йде з сім'ї, що б ми не казали на уроках, в них є свої переконання.
- Сьогодні в класах є дітки-переселенці з Донбасу, в них зовсім інший настрій, вони між собою розмовляють російською мовою. От інколи буває ми щось про себе або випадково це питання скажемо, то дітки зразу це в штики сприймають.

Вчителі Умані надають перевагу м'якому, але послідовному представленню подій з позиції патріотичного дискурсу. Чим більш антагоністичною є точка зору учня, тим більш обережно висловлюють позицію вчителі і м'якше її коригують, аж до ствердження права учня залишатись при своїй думці.

ПРИНЦИПИ РОБОТИ З ДИСКУСІЙНИМИ ТЕМАМИ

Занурення в епоху, пояснення мотивів української сторони

- Згадуємо те, якими були українські землі у той період, відповідно, не тільки українці винні в тому, що відбувалось, звичайно, що дії з боку Речі Посполитої покращували життя українського населення. Говоримо, що оцінювати ті події, з точки зору сьогодення, не варто.
- Намагаєшся ввести це в історичний період, і пояснити, що підштовхнуло населення до збурення, справді, що піднялась більша частина населення.

Відсилання до надійних джерел інформації

- Ми даємо історичні аргументи, і наприклад, пропонуємо подивитись, прочитати та проаналізувати, а потім поговорити, може через певний період в дитини зміниться певна точка зору і він зміниться.
- Я даю перелік, скажімо, десять чи одинадцять книг, діти вибирають собі що вони читають, і вони аргументують.

Толерування різних точок зору

- Стараємось поважати думку один одного, не говорити, що ти не правий, якщо є можливість переконати культурно дитину, ну, що все-таки це війна, що це не українці між собою воюють. А якщо ні, то кожен залишається при своїй думці.
- Кажемо один історик так пише, інший так, починаємо керувати історичними фактами. І таким чином, що є різні думки і вони всі мають право існувати.

Пропаганда патріотичного дискурсу

- Пояснюємо своє, далі цей, як відбуваються події в Україні, але кажемо, що, в першу чергу, ти повинен бути патріотом, любити свою державність.
- Яким тут можна бути обережним? Ми вже «наобережнічали» що ось і уже ми самі себе не ідентифікуємо. Це раз, а от друге, в нас не може бути обережної чи не обережної позиції, тому що є позиції державні, речниками якої ми є.

Одинично, лише від викладачки вищого навчального закладу на групі лунала думка про те, що чутливі теми слід розглядати з позиції системи загальнолюдських цінностей і толерантності. Тут же йшлося про необхідність залучення батьків до обговорення такого роду тем.

ПРИНЦИПИ РОБОТИ З ДИСКУСІЙНИМИ ТЕМАМИ

Треба ставити цінності життя безперечно вище поляка та єврея, однозначно. Ми це питання цьогоріч піднімали, в нас була така дискусія з приводу Уманщини, на конференції, там були запитання про автентичну історію, де в класі сидить поляк, єврей, українець, і як толерантно подавати цю тему. Частина громади сказала, що ми не будемо таку людину називати патріотом. То частина людей мало мене не закидали шапками, в тому числі й ті, що були нормально налаштовані.

Я думаю, що діти повинні розуміти, що ми не були там в той час і ми не маємо права його оцінювати з точки зору сьогодення, тому треба дійсно толерантно, спокійно, що так, що це помилка була, що це неправильно, що це було засуджено навіть тим самим Шевченком, тобто, це теж позиція істориків була не однозначна.

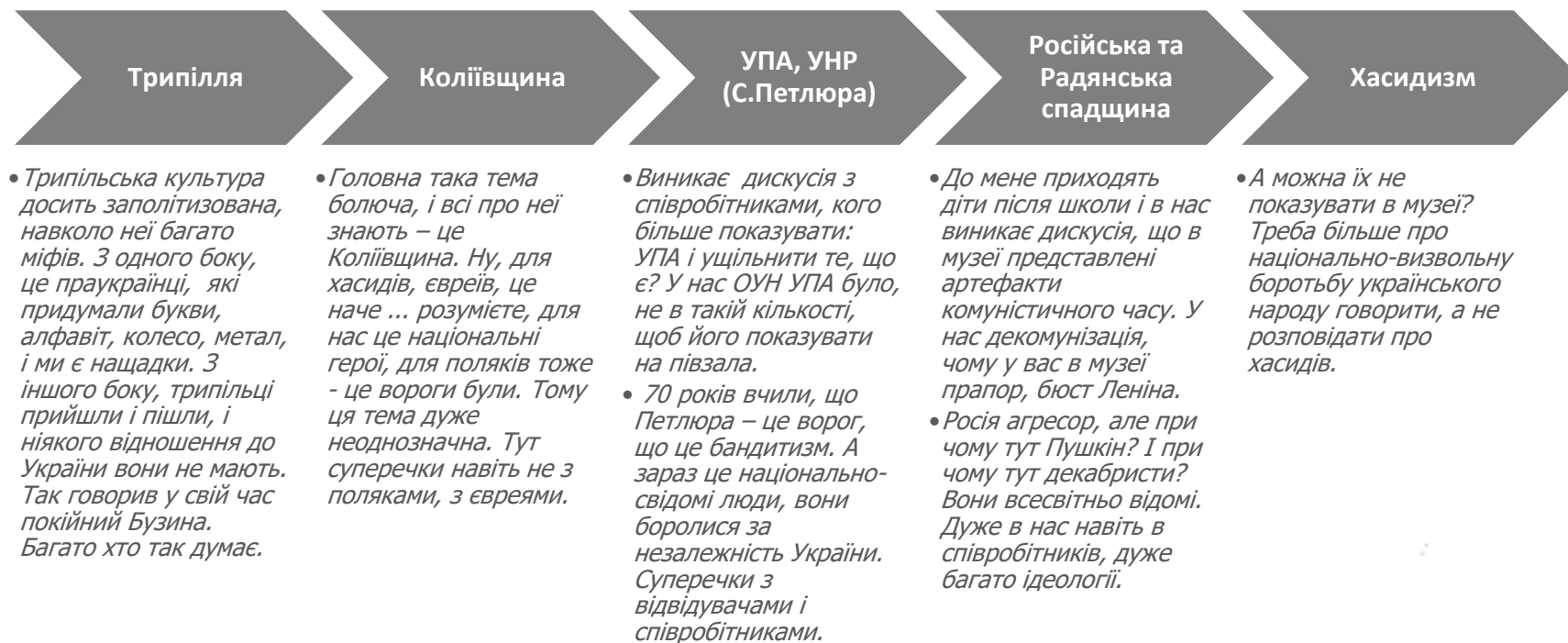
Я думаю, що не вистарчає в школі наступного, якщо це йде з сім'ї, якщо це йдуть такі глибокі дискусії, то я б хотіла почути от хто в школі проводить такі розмови із батьками в школі?

Однак, ця експертка згодом жорстко виступила за необхідність пропаганди патріотичного дискурсу

Дискусійна проблематика: ПРАЦІВНИКИ (-ЦІ) МУЗЕЇВ

Найбільш дискусійними темами у музеях є такі, що утверджують проукраїнський дискурс. Частину відвідувачів-українців і навіть персоналу музеїв обурює брак простору для відображення національно-визвольних змагань українців, натомість, наявне широке представлення російських, радянських чи хасидських експонатів. Євреї і поляки незадоволені представленням Коліївщини в якості позитивної події для Умані. Інша частина українських відвідувачів не готова визнавати Симона Петлюру чи УПА героями, а трипільців – прабатьками українців.

СКЛАДНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ТЕМИ

Загалом, в Умані, зі слів інформантів (-ок), є дві етнічні групи, кожна з яких намагається задекларувати свій погляд на історичне минуле, пов'язане з регіоном, і закріпити своє домінування у праві на спільну спадщину – це українці та євреї. Українці всіляко виступають за популяризацію героїв національно-визвольного руху. Євреї наголошують на неоднозначності згаданих подій та доводять свій статус жертв.

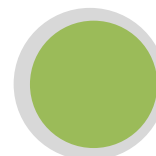
СКЛАДНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ТЕМИ

Контroversії стосовно кількості єврейських жертв

А ще різні дані по Другій Світовій війні, кількість загиблих значених єврейського населення, наприклад, от ми, наприклад, я екскурсії також іноді вожу, ми приїжджаємо в ... я говорю, що архівні дані 18000 – 15000, така велика табличка 25000. Розумієте, я починаю пояснювати. Да, сама єврейська громада почепила, бо вони рахують так, бо вони вищитали, от йшли люди отак приблизно. А у нас архіви, розумієте?

Якщо кажуть, що в Умані всі знають десятки тисяч було вбито, розумієте, басні ці розповідають. Тільки в одній синагозі розстріляли дві тисячі євреїв. Ми кажемо, люди добрі, ви чого. Населення єсть документи в Умані, населення того часу 1128 чоловік і з них 301 євреїв, то яка синагога на 3000?

Контroversії стосовно українського героїчного дискурсу

Починаючи навіть не з Петлюри, починаючи, наприклад, навіть з хасидизму, декабристів, я вже про трипільля не говорю. Для чого нам природа? Давай ідеологію показувати, як Україна боролася за незалежність і так далі.

Ми маємо популяризувати і про Симона Петлюру, і про події, і про архітектурні пам'ятники з молочного віку, дитині це все вкладати в голову. Треба зробити вечори Петлюри, петлюрівські слухання, ну прикладові, так. Трипільські слухання, хай це займе півгодини, хай це займе 40 хвилин, але це треба робити в школі.

Працівники (-ці) музеїв вступають у дискусію з відвідувачами переважно для захисту власної позиції. При цьому, у гонитві за «правдою» вони не демонструють чутливості до позиції опонента. Наприклад, у полеміці щодо різни в Умані, працівник (-ця) музею відсилає до фактів, але нічого не говорить про трагедію груп, що визначалися як «інший» (євреї, поляки, греко-католики).

ПРИНЦИПИ РОБОТИ З ДИСКУСІЙНИМИ ТЕМАМИ

Відстоювання правоти музею

- *Так, а от не знають, що декомунізація не стосується музею, тут з тих так ми і виходимо, що, кажу треба читати законодавство, бо це наша історія.*
- *Кажу ні! (ми будемо показувати в музеї Хасидів). Бо це факт! 30000 хасидів приїжджає до Умані щороку! Як ми можемо про це не говорити?*

Наведення фактів, ілюстрація

- *Ми зі своєї точки зору розповідаємо, як воно було з документальної, розумієте. Саме головне - ми б'єм фактами і архівними даними.*
- *Ми переконуємо, що навіть 5 тисяч років тому назад, а ми говоримо про 6, германська, слов'янська і балтійські мови були єдиними. Я тоді кажу так, у кожного з нас є два діди і дві баби, 4 прадіди і 4 прабаби. Одна з прабабць – трипільська культура, але ще багато було родичів інших.*

Спроба посилити експозицію у відповідь на сумніви і критику

- *Ну, я на стороні того, що це треба популяризувати через фільми, хай погані, такі, як «Записки Симона Петлюри». У нас ця тема не популяризована, не розкручена.*
- *Відколи ми незалежні, ми дуже мало говорили про Петлюру.*

У роботі гідів дискусії виникають переважно довкола однієї події - Коліївщини. Тут дискутують і поляки, і євреї, і вихідці з Південно-Східної України. Причиною цих дискусій є прагнення проговорити «травматичний колективний досвід» без врахування мотивації вчинків «іншої сторони» (поляків, євреїв, українців). Часто дискусії виникають і з вихідцями Південно-Східної України, які виховувались у радянській історичній парадигмі та негативно розцінюють будь-які прояви національно-визвольного руху. Серед інших дискусійних подій – діяльність Петлюри та Євромайдан.

СКЛАДНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ТЕМИ

Коліївщина

- Гонта, Залізняк. Мені складно, дивлячись на яку групу, мовну групу, про події Коліївщини. З тими, хто відноситься неоднозначно до подій сьогодення. **Навіть до Майдану.** Є паралелі, які проводяться з сьогоденним часом. Гайдамаки – це була народно-визвольна війна. Неоднозначне ставлення до наших поетів, Шевченка «Гайдамаків» не всі сприймають. Не можу сказати. Там два прапори у нас біля пам'ятника, який відкривали. **Жовто-блакитний - питань не викликає. Але червоно-чорний – для деяких, як та червона ...** Ми розказуємо, що при відкритті пам'ятника приїхали козаки з Холодного Яру, що могли бути провокації з того чи іншого табору. І коли починаєш більше говорити, більше запитань і більше протиріч. Тому цю тему треба швидко і колоритно на якомусь місці закінчити.
- Коли повстав пам'ятник, мені через місяць подзвонили з Києва. Запитання було «А як ви ставитеся до того, що в Умані пам'ятник повсталим?» Я кажу: «Якщо це стосується мене, мій особистий погляд, то я негативно ставлюся». Чому я так сказала. Я розумію – в цей час була національно-визвольна війна. Але скажіть мені, проти кого Гонта і Залізняк підняли своїх людей в Умані? Не проти ворога.

Стикаючись з конфліктуючими трактуваннями історичних подій, гідиди, перш за все, намагаються зрозуміти специфіку своєї аудиторії, щоб не спровокувати подальших суперечок. У разі їх виникнення переводять розмову на іншу тему, або демонструють відсутність наміру нав'язати свою позицію.

ПРИНЦИПИ РОБОТИ З ДИСКУСІЙНИМИ ТЕМАМИ

Намагання уникнути дискусій

(попередня оцінка потенційної конфліктності аудиторії, вживання «примирюючих» фраз, пропозиція обговорити тему після екскурсії індивідуально)

- *Я часто говорю: історія дуже залежна від політики. Кожна доба трактувала історію по-своєму. ...Ми, як екскурсоводи, не маємо когось підносити – чи поляків, чи козаків. Ми не маємо права це робити.*
- *Майстерність екскурсовода – уміти знайти злагоду і з тими людьми, і з тими людьми. Заполітизований Схід дуже сильно. І, я кажу – давайте все-таки прийдемо до злагоди, а цю тему треба вивчати.*

Безапеляційне припинення дискусії, різка зміна теми, практики амнезії

- *Якщо ми в парку Софіївка, я кажу, – ми в такому гарному місці, що не можемо говорити про мову... Ми не для того тут зібралися.*
- *Я кажу: От на цьому давайте і зупинимось.*
- *По-різному, буває дискусія обривається і продовжуємо екскурсію далі. Я на екскурсії кажу, що це не відповіді на запитання, є тематика екскурсії.*

Відсилання до авторитетів

- *Ну це мій професіоналізм! Читаю «Гайдамаків» Шевченка. Це не моя думка, це думка нашого Кобзаря!*
- *Я кажу – так пишуть.*

У середовищі активістів (-ок) і влади найбільш активно обговорюються дві історичні події. Одна – Коліївщина, є конфліктною щодо україно-польських і україно-єврейських відносин. Частина експертів (-ок) вважає, що представники цих спільнот навмисне підмінюють факти, щоб встановити свою версію бачення історичного минулого і цим провокують протистояння сьогодні. Друга – декомунізація, яка представляється як міжпоколіннєвий конфлікт.

СКЛАДНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ТЕМИ

Коліївщина

- Єврейська і польська громада наголошують на тому, що вбили дуже багато поляків і євреїв, а українці говорять що стільки тоді людей не жили як цифри вони наводять по-перше, ті кажуть що це реально була війна, а ті кажуть, що це було бандитське нападіння.
- Ну, тобто для українців це герої, а для інших національностей це бандити.
- Колії це проста річ наша національна, коли там щось траплялося якась бійка або щось витягували кийка з забору і бігли мирити, розбороняти. Ставили тоді колії. Коліївщина тоді була зовсім не та і навіть у цьому роль Росія грала і Польща, Литва у цьому процесі і сховали багато знищили цих архівів і вилучили тільки інформацію, яка була їм вигідна. Якщо 1632-1642 році всього дев'ять з половиною тисяч населення в Умані було і подальші вже події аж туди заходять, то стільки населення не було скільки написано (що вбито) і воно вигідно скажемо і хасидам і тим, і тим, і тим.

Декомунізація

- У нас є ще суперечки – Україна незалежна і радянський час. Між сучасною молоддю і моїми батьками з радянського союзу і є певні суперечності. Зняття тих самих пам'ятників викликають багато конфліктних ситуацій в місті Умані між поколіннями.
- Зняли ті пам'ятники і Слава Богу! Та що там говорити якщо за 25 років в місті не відзначали день Незалежності.
- Ленін центрував цей простір. Фактично орієнтир центру був. Забрали фактично центр зник. Тобто на сьогоднішній день знову розрушена структура і що саме головне в чому проблема нічого кращого зараз не пропонується.
- Ну я вважаю що кожна епоха має своїх героїв і до цих героїв кожна епоха має своє ставлення. То якщо ми не можемо переписувати, якщо ми не маємо права ні красти, ми маємо реально поправляти те що було. То все таки ті пам'ятники десь повинно бути якесь місце, якийсь пантеон нехай там собі зберігаються.

Ці конфлікти, залишаються нерозв'язаними і очевидно поглиблюються в силу того, що більшість експертів (-ок) не демонструють відкритості до стратегій примирення; нав'язливо намагаються переконати опонента у правильності своєї позиції. Лише зрідка, експерт(к)и переконували, що дискусійних тем слід уникати, натомість концентруючись на об'єднавчих дискурсах.

ПРИНЦИПИ РОБОТИ З ДИСКУСІЙНИМИ ТЕМАМИ

Відстоювання своєї позиції, суперечка з опонентом

- Кожен при своїй думці лишається.
- Ніхто нікого не переконує (врешті-решт).
- Я дуже поважаю вашу думку, але я більше спілкуюсь з молоддю, з студентами. ...Вони б так критично на вашу думку відреагували. Навчійте, покажіть їм, що потрібно замість цих пам'ятників Леніна і вони зроблять вам кращу культурну спадщину.

Роз'яснення власної позиції

- Ми стараємось роз'яснити всім людям чого ми пам'ятник Гонті і Залізняка побудували, для того щоб утвердити гайдамаків, як національних героїв. Так, звичайно, ці люди використовували різні методи і вони були не зовсім гуманними, але ми стараємось людям пояснити, що вони робили це тому, що був тоді такий історичний контекст, так склались обставини і по-іншому тоді поступати просто не було можливості. Це позиція нашої організації.

Переміщення акцентів з полемічних на об'єднуючі моменти

- Знаходимо такі точки, які об'єднують нас, людей як сьогоденних людей, які аналізують розуміють минуле і хочуть щось зберегти, щоб місто наше розвивалося.

Культурна спадщина Умані: ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Різні категорії експертів (-ок) віддають перевагу різним джерелам підготовки матеріалів. Вчителі (-ки) – Інституту історії та програмі міністерства, гіді – курсам для гідів та літературі, музейники (-ці) – фондам музеїв та архівам, влада і активіст(к)и – усній історії.

Міністерство освіти посилає роздрукований матеріал, а вкінці посилання і Інтернет ресурси, які можна використати і посилання. Та й по підручнику готуємось до ЗНО. Довіряємо Інституту історії, там є самі такі цікаві та достовірні речі.

У Софіївці гіді проходять курс навчання. Програма орієнтована на певну кількість літератури, яка підбирається керівниками курсу. Там готуються екскурсоводи по Софіївці. Запрошуються спеціалісти сьогодні світового рівня. Вони проводять тренінги, навчання, семінари з методики викладання, викладання фактів. щоб не було таких суперечок.

**Більшість джерел
названих експертами є
україноцентричними**

У фондах, в нас коли поступають матеріали у фонди, вони ідуть під певним обрисом. Дуже добре, коли є якась історія цього експонату.

Довіряємо все -таки усній історії, бо все таки архівні джерела вони переписуються, іноді вони перефразовані.

Більшість вчителів та, орієнтовно, чверть інших експертів (-ок) у роботі послуговуються ілюстрацією з історії власного роду. Ці історії часто стосуються радянського минулого і наводяться для того, щоб максимально емоційно передати правду про тяжке життя українців у часи СРСР. А також, щоб проілюструвати епоху, допомогти її відчувати.

МОТИВИ ЗВЕРНЕННЯ ДО ІСТОРІЇ ВЛАСНОГО РОДУ

Для підкріплення інформації про злочини Сталінізму: Голодомор, голод 40-х років, репресії

- *Я розповідаю про свою бабусю. Вона пережила перший голод, і Голодомор, і голод 46-47-х рр. і ще роки сталінських таборів. Я завжди питала, от чого вам було дано з колгоспу десять років Сталінських таборів, от вона казала, бо з колгоспу вкрала пачку цукру. Вчителі*
- *Дуже багато розповідала мама і моя бабуся про голодомор, але ж так розповідали, наче на вушко в хаті, я до сих пір не можу зрозуміти наскільки загнали їх нижче землі рівня, що вони, через 40 років, вона мені шепче на вухо. Мій дідусь був господарем, але його розкуркулили і вислали в Сибір і вони туди добиралися, по дорозі 5 дітей випало, троє померло., Влада/НДО*

Щоб проілюструвати, що часи СРСР жилося не так добре, як це можна почути (лише вчителі)

- *От люблю там факти, от мама там казала, що в чергах там стояли, щоб купити там брючки на зиму., Вчителі*
- *Якщо говорити про перебудову Горбачова, то нема чого туди ходити., Вчителі*

Щоб посилити експозицію (лише серед працівники (-ць) музеїв)

- *Фотографії, наприклад, коли я була маленька, з мамою 50-60-ті роки, в яких там платтячках ходили, які там зачіски були, бо це ж факти., Музеї*
- *Виставка присвячена антибільшовицьким повстанням 20-го року, коли під селом загинуло до 250 повстанців, проти червоних і проти них використовували борони. Борони, які зберігались у моїй сім'ї почепили як частину експозиції., Музеї*

Щоб максимально занурити в епоху, емоційно зарядити інформацію

- *От історія дуже загальна, а люди хочуть конкретні приклади., Вчителі*
- *Мене в школи запрошують, і я передаю, щоб вони знали, щоб як доторкнешся, а воно гаряче – щоб відчували., Влада/НДО*
- *Треба, щоб дітям підсилювало, так., Вчителі*
- *Хотілось, щоб був акцент на житті конкретної людини., Вчителі*

Культурна спадщина Умані: СПІВПРАЦЯ З ІНСТИТУЦІЯМИ

Усі категорії експертів (-ок) співпрацюють із місцевими навчальними закладами, музеями, бібліотеками та спеціалізованими галузевими інституціями. Лише активіст(к)и зазначили, що підтримують зв'язки із представництвами національних меншин Умані.

Вчителі / вчительки

- Уманський державний педагогічний університет
- Музеї: Краєзнавчий музей, Софіївка, Заповідник «Стара Умань»
- Методичні об'єднання вчителів історії Умані
- Черкаський інститут післядипломної освіти
- Академія Наук

Гіди

- Курси підготовки гідів при парку Софіївка
- Навчальні установи
- Бібліотека Софіївки

Працівники (-ці) музеїв

- Музеї
- Уманський педагогічний університет
- Бібліотеки
- Засоби масової інформації
- Інститут Археології (одиночно)

Представники (-ці) влади

- Музеї (Краєзнавчий музей, Софіївка, Заповідник «Стара Умань»)
- Навчальні заклади (ВНЗ, школи, дошкільні установи)
- Товариства національних меншин: польське, єврейське
- Центральна бібліотека, бібліотеки міста
- Українська академія архітектури (одиночно)

Представлення культурної спадщини Умані: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ

Кожна з експертних категорій має свої специфічні потреби для більш ефективного представлення культурної спадщини Умані. Найбільше проблем артикулюють у музеях та НДО. Музеї відчують гострий брак фінансування та фахівців/фахівчинь. Активіст(к)и – коштів та сприяння від влади. Вчителям бракує інтегрованого сайту з дослідженнями про Умань. Гіди зазначили, що не мають жодних проблем. Досить мало говорилося про змістовне наповнення інформаційних ресурсів.

Вчителі

Згенерований сайт, в якому були б зібрані усі найсучасніші дослідження про місто по періодах

Інтегральне вивчення краєзнавства і природничих наук

Було б дуже круто, якби був якийсь один ресурс, де всі вчителі могли відкрити, де по періодах є нароби. От розумієте, є дуже круті дослідження, а було б круто, щоб про них дізнались вчителі, а вчителі могли б їх перенести дітям. Бо от викладачі університету скажуть, що вони завжди якісь певні дослідження мають, чи там пан Кривошея, і Ирина Іванівна, дуже в нас багато є і Кузнець Тетяна Володимирівна, тобто там є багато працівників по історії краю.

Працівники (-ці) Музеїв

Коштів

Спеціалізованого обладнання (вітрин, проєкторів)

Ремонту приміщень

Забезпечення безпеки експозицій

Брак фахівців

- В нас немає де експонувати, у нас вітрини післявоєнні, в нас взагалі експозиція робилася і зараз дійшло до того, що ми робимо її на банерах, в електронному вигляді, бо немає вітрин – це все коштує гроші.
- Дійсно, є дуже багато цікавих речей і знову ж таки, треба фінансування на гарну сигналізацію, щоб їх можна було показати, інакше їх показати не можливо.
- Кваліфікованих спеціалістів дуже мало.

Влада і активіст(к)и

Коштів

Сприяння від влади

Рекламної підтримки заходів

Готовності національних громад шукати порозуміння

- Це готовність йти на порозуміння і робити якісь уступки. Це, я маю на увазі, представників різних культур, українці, євреї, поляки.

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів(-ок): ГІДИ

Екскурсоводи вважають культурну спадщину Умані і Софіївки основним предметом своєї праці. Своє завдання гідів вбачають досить вузько - у інформуванні аудиторії про основні туристичні об'єкти, події, персоналії, такою мірою, щоб не втомити публіку.

Культурна спадщина Умані декларується як ключова тема у роботі гідів, але її розглядають як інформацію про історичні об'єкти, події і персоналії.

- Це наше головне, основне.
- Домінуючою в наших екскурсіях є культурна спадщина.
- Шлях до Київської я можу розказати про садово-паркове мистецтво, про семантику парку, Версаль, Флоренцію. Шлях до вхідних воріт – я встигаю трошки розказати про 609 рік, козацтва не торкаюсь, це дуже багато.

Її представлення значною мірою підлаштовують під запити аудиторії. Часто мешканці Умані не виявляють глибокого інтересу до змісту екскурсій.

- Можна з любого об'єкта зробити казку і донести до певної категорії людей. Під кожную категорію потрібна своя розповідь, свій підхід. Одним цікаво – ти можеш їм довго розказувати, а іншим - поверхнево.
- Якщо це студент, треба подумати, як його зацікавити. Є такі студенти, як би ти перед ними не танцював, йому не цікава історія, не цікаво культурна спадщина.
- Ще все залежить від часу. Увага людини не безмежна. Вони потім хочуть зробити фотографії. Десь там вона розсіюється.

У представленні культурної спадщини Умані часто фігурують згадки про її мультикультурність (зокрема, згадують польську спадщину міста і Софіївки), але ту, що є більш комфортною

- Я веду екскурсію. Звичайну історичну довідку вкладаю, а в листопаді цього року 100-річчя відтворення польської державності. В 18 році, коли після 1725 року розшматували Польщу. І от ми знайомимось. Це виявились уманчани-поляки.
- В 2017 році нашому товариству було 25 років. І напередодні святкування ми провели конференцію «Польські коріння в Умані». І до мене підходили після цієї конференції і казали: «Ми навіть не знали, що так з Польщею пов'язана Умань»

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ВЛАДА І АКТИВІСТ(К)И

Активіст(к)и декларують, що їхні зусилля орієнтовані на збереження і популяризацію культурної матеріальної і нематеріальної спадщини. Це стосується як багатокультурної спадщини, так і національної, що само собою може провокувати дискусії. Зі слів інформантів (-ок), їхня краєзнавча діяльність знаходить жвавий відгук серед уманчан.

- Збереження культурної спадщини та історії, посередництвом написання книг, журналістських матеріалів, фотофіксації, проведення заходів

Я опублікувала книжку нашого автора "Літературна біографія Умані" і ось цю спадщину культурну, не матеріальну, прослідковуємо із XVI-XVII ст. До нас дійшли імена і праці. Там є якраз і про польських всіх письменників великих, починаючи з 1800. Ось це - після закладення Софіївки, ще до того і єврейські, і російські.

Я підготувала книгу "Місія на Землі". Там описується наше духовне училище, яке перетнуло в цьому році відмітку в 200 років, з якого вийшло дуже багато людей і державотворців, і мучеників, священників. Крамаренки, які в місті зробили дуже багато, і Сергій Єфремов – державотворець.

Робота журналістів полягає в тому, щоб ми встигли відзняти, зафіксувати, задокументувати, те, що нам ще залишилось від попередників. Хоча б архітектурне обличчя міста і цих всіх пам'ятників історії і зберегти це все, і передати нащадкам. Власне кажучи, і та сама історія про матеріальну спадщину, яка є в друкованому вигляді, там є якісь спогади, легенди і щось таке. То теж потрібно встигнути його оцифрувати.

Із пані Ніною презентуємо її твори. Значить обговорення на базі навчального закладу проводили. З викладачами ми описали державні заповідники, в тому числі, два, з яких, знаходяться в нашій Умані. І всієї Черкащини.

- Популяризація культурної спадщини (у т.ч. спільної) серед молоді, освітня і просвітницька робота

Я більше схильна до залучення молоді для того, щоб вони активізувалися і брали участь у житті міста Умань. Як на мене, спадщина може по-різному розглядатися – це і архітектура, це і література в різних аспектах, це все поєднано. У нас було командне обговорення так, щоб показати у нас не тільки парк Софіївка, що в нас є не тільки культура. Що в нас полінаціональний статус, що у нас, крім українців і росіян, євреї, поляки. Через різні національні культури. Що Умань теж можна по-різному показувати.

Місце культурної спадщини Умані у роботі експертів (-ок): ВЛАДА І АКТИВІСТ(К)И

➤ Популяризація культурної спадщини посередництвом етнофестивалів

Ми займаємось новими методами популяризації спадщини, як так зробити, щоб люди зацікавились тим, чи іншим, якоюсь історією, культурними об'єктами, і так далі. Займаємось фестивалями Етно Шиді-Риді і ми намагаємось зробити його таким, щоб було цікаво для молоді, для сімейного відпочинку. Тобто, ми туди вкладаємо старовину і сучасність. Якщо в нас артисти, то вони виконують не традиційні всякі речі, а там етно, джаз. Тобто, різними методами осучаснюємо це все.

Нам вдається. Дуже гарно вдається. Ми навіть в форматі пробували це робити і платний, і безкоштовний. На платний фестиваль прийшло за два дні півтори тисячі людей, це мало. На безкоштовний приходить тисяч п'ятнадцять за два дні прохідність.

➤ Реалізація проектів, орієнтованих на популяризацію туристичної спадщини Умані

Ми приймали за європейські кошти і проводили семінар по туризму. Робили конференції, приймали людей із Дніпропетровщини, із Києва, із різних областей.

➤ Відновлення об'єктів культурної спадщини

Ми зараз працюємо над відкритим святилищем трипілля, яке всього три поверхи має. І ось цей пояс, такий кам'яний парк, святилище свого часу, до руйнації він був унікальний і сьогодні ще збереглись в центрі.

➤ Виховання патріотизму і національної свідомості

Наша робота пов'язана з культурною спадщиною, історичне минуле донести до підростаючого покоління у вигляді якогось виховання національно патріотичного у вигляді донесення певних моральних цінностей.

RENERIT

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Центр міської історії
Центрально-Східної Європи

Розділ 2

БАГАТОКУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

Багатокультурна спадщина: УМАНЬ – МІСТО БАГАТЬОХ КУЛЬТУР. ЗГОДА З КОНЦЕПТОМ

Майже усі інформант(к)и цілковито згодні з тим, що Умань є містом багатьох культур. Однак, помітні виразні відмінності між змістом, який окремі групи експертів вкладають у це поняття, та ставленням до нього (особливо в контексті паломництва хасидів).

Вчителі

- **Визначають Умань як місто трьох домінантних культур: польської, єврейської та української – по числу сучасних великих національних спільнот (хоч і визнають, що в місті є й інші культури (як-от, ромська, туркменська), ігноруючи російську)**
Є в нас єврейська, польська та українська, три спільноти.
- **Мультикультурність Умані сприймають як даність – безоціночно**
*Ми вже привикли в цьому жити, пересікатись.
Тут їх покоління живуть, розумієте, то ми не можемо собі нічого там, ми собі просто далі співіснуємо.
Умань стояла на перехресті культур весь час.*
- **Вважають, що в Умані панує толерантність та повага до інших культур**
Ну, уманчани, на мою думку, дуже толерантні люди, тому що в нас багато культур і всі ми між собою мирно співіснуємо. І от я не чула, я вже п'ятнадцять років в Умані проживаю, я не чула, що бувають якісь спалахи міжкультурні, от всі ми сприймаємо культуру один одного з повагою.
- **Зазначають, що попри історичну багатокультурність Умані, сьогодні релігійні та національні спільноти мало перетинаються і обмінюються досвідом**
*Ми спілкуємось і воно нам не заважає, але з іншої сторони, хотілось би пізнати їхню культуру, тому що вони також живі люди, культуру яких ми маємо розуміти.
Ці культури просто не помічають. От чомусь так сталося, що от свою помічають, а те що по сусідству, то це якось...*
- **Досить спорадично згадують про вклад інших етнічних груп та культур у розвиток Умані**
*Це ж робить нас такими, якими ми є і це наша унікальність.
Наша Софіївка, яку нам поляки залишили, ми ж нею пишаємось, правильно?*

Багатокультурна спадщина: УМАНЬ – МІСТО БАГАТЬОХ КУЛЬТУР. ЗГОДА З КОНЦЕПТОМ

Гіди

- Описують Умань як місто чотирьох домінантних культур: польської, єврейської, російської та української, які зробили свій внесок у спільну спадщину міста, проте наголошують, що ця спадщина є потенційно конфліктною (особливо у площині відносин з хасидською спільнотою).

- Мультикультурність Умані сприймають позитивно, як можливість для культурного обміну та джерело туристичної привабливості міста

Коли я спілкуюся з українцем, з росіянином, я щось пізнаю під час спілкування. Під час наших дискусій ми пізнаємо.

Ми пишаємося цим! ...Буде багато людей приїжджати різних культур. Звичайно, це туристичне місто.

- Вважають, що в Умані панує толерантність та повага до інших культур, акцентують на відсутності конфліктів на національному ґрунті

В мене багато товаришів євреї. Немає взагалі національного питання. Польща – друг.

- І водночас, зазначають, що частина уманчан(-ок) негативно ставиться до паломників-хасидів

В місті багатьох культур бракує культури. Як би ми тут зараз не говорили, але більшість відсотків дуже негативно відносяться до хасидів. Я завжди стараюся їх показати в гарному світі. Вони є, вони будуть, нам треба з ними шукати шляхи співпраці, а не воювати. Нам бракує адекватного ставлення людей.

- Інформант(к)и часто говорять про вклад інших етнічних груп та культур у розвиток Умані: поляків, росіян, євреїв

Відбудували і відновили Умань поляки і євреї. За часи гетьманства це були одні ці нації. Розбудовував Потоцький, то це ключова думка.

В університеті садівництва дуже багато перших директорів були поляки. Єврейсько-, російсько-, польсько-, українське місто.

Багатокультурна спадщина: УМАНЬ – МІСТО БАГАТЬОХ КУЛЬТУР. ЗГОДА З КОНЦЕПТОМ

Музейники

- **Визначають Умань як місто чотирьох домінуючих культур: польської, єврейської, російської та української – по числу сучасних великих національних спільнот (хоч і визнають, що в місті є й інші культури напр., туркменська)**

Звичайно, українська, російська, єврейська, польська.

Зараз чую дні Туркменістану відзначають, в нас місто багатонаціональне.

- **Водночас, найбільше питання мультикультурності пов'язують із співжиттям з хасидами, лише побіжно згадують інші національні групи**

Чекайте (у нас не лише хасиди). Є ще польська община, є ще і єврейська община, вона теж має досить серйозний вплив, тому що хасиди, вони стоять взагалі дуже великим особняком.

- **Через зміщення акценту на співжиття із хасидами, мультикультурність Умані сприймають суперечливо**

Я не сказала, чи це добре, чи не добре, просто одне місто хоче, щоб до них їхало, у нас думки розділилися - хтось хоче, хтось не хоче, хтось на цьому заробляє гроші, комусь це заважає.

- **Як так, група визнає наявність певного конфліктного середовища в умовах тертя різних культур**

Ну от, в нас дійсно полікультурність дуже значна і між собою переплітається, і я думаю, що це спонукає, все-таки, наших уманчан до якоїсь толерантності і до якоїсь терпимості в тому плані, хоча бувають такі всплески емоцій звичайно. Бувають десь на стику культури. Для всіх важко бути толерантними.

Багатокультурна спадщина: УМАНЬ – МІСТО БАГАТЬОХ КУЛЬТУР. ЗГОДА З КОНЦЕПТОМ

Активісти

- **Здебільшого визнають, що Умань є містом багатьох культур – це знаходить свій вираз і у матеріальній, і у нематеріальній культурній спадщині**

Ну, безумовно, погоджуюся з тим, що місто полінаціональне – є польська культура, є українська культура, російська, білоруська, єврейська культура і цей пласт симбіоз культур проілюстрований в архітектурі містобудуванні.

Дивіться, я родилася в Умані, мати в мене на половину - полька, на половину - українка, батько в мене - росіянин, а чоловік в мене - білорус. От це культура, і я знаю і ту мову, і ту мову, і те знаю, і ті пісні співаю, і туди душа лежить, і от це в Умані в нас таке зв'язано – це дуже цінне.

- **Водночас, два інформанти вважають Умань українським містом, в силу того, що її корінними мешканцями були українці і саме вони домінують тут сьогодні**

Ну, все одно більшість це українці і корінне, і взагалі, більшість. Всі себе визначають як українці.

- **Мультикультурність Умані здебільшого оцінюється позитивно, не оминаючи водночас того, що вона має свої негативні аспекти**

Ну, надбання, ну, все ж таки ми переносимо в спадщину позитивне, так є певні негативні моменти в історії залишаються, але наша культура залишається, от, наприклад, я її позитивно сприймаю.

Культура кожної нації має свою конкретну цінність і ніхто не забирає цінність, і не додає до другої, але вони в спільному прославляють ту землю, на якій вони росли, на якій вони будували цю культуру, вирощували її – так, що я вважаю, що це один взаємно проникний і взаємодоповнюючий.

- **Інформант(к)и активно згадують про вклад різних етнічних груп та культур у розвиток Умані (як позитивний, так і негативний)**

На сьогоднішній день, якщо Софіївка - це шедевр з суспільства, а те, що створилося (хасидами) на території Умані – антиархітектура, антитуристичний об'єкт.

Ну, наприклад, знову повертаюся до площі Соборності, це ж не тільки об'єднання певних культур, Польський костел стоїть в центрі міста, тоді скажімо, що нам презентують, що місто Умань це осередок, перш за все, осередок польської культури, тому що найкраще досягнення, найкращі шедеври ми звертаємося в період Потоцького і його інженера Метцеля, ті були поляками, ну, так ми розуміємо зараз перший етап, але другий і третій – це безперечно Микола I, і Олександр II.

Багатокультурна спадщина: УМАНЬ – МІСТО БАГАТЬОХ КУЛЬТУР. ЗГОДА З КОНЦЕПТОМ

Найбільш контroversійно оцінюється вплив на Умань паломництва хасидів. Оцінка гідів є суто позитивною (це чудовий зразок культури, додатковий туристичний об'єкт). Оцінка вчителями/вчительками – нейтрально-позитивною (це невід'ємна частина життя Умані, цікава культура хоч і спричиняє дискомфорт мешканцям). Ставлення музейників (-ць) – суперечливе (паломництво приносить кошти місту, однак, і проблеми). Активіст(к)и і влада оцінюють явище негативно – як таке, що нищить архітектуру міста.

ПОЗИТИВНІ ВПЛИВИ

- Паломництво приносить кошти у бюджет міста та його мешканцям

Двадцять років назад вони вклали 9 млн.\$ у водопровід на Пушкіна., Музеї

Дуже добре. Це дуже великі гроші для тих, хто здає квартири., Гіди

- Умань отримала додатковий туристичний об'єкт – місце проживання хасидів

Просто зараз побачите маленький Єрусалим., Гіди

Заходимо з туристами на вул. Пушкіна, дивимось, чому там багато хасидів, 30 000 щорічно., Гіди

- Приїзд паломників дозволяє доторкнутись до іншої культури, розширити світогляд

От євреї, які приїжджають і кажуть, що от танцюйте та співайте на весь світ і Бог вам допоможе, веселіться, не переймайтесь через проблеми. Є в кого вчитися. Гіди

НЕГАТИВНІ ВПЛИВИ

- Дискомфорт для жителів та комунальних структур міста (сміття, низька безпека)
- Відсутній вклад хасидів у розвиток міста (кошти не йдуть в бюджет)
- Будівництво хасидами в Умані проводиться без дотримання норм безпеки
- Спільнота хасидів є закритою і не передбачає культурного обміну

Локація хасидів в ООН набуває значення суто як туристичний об'єкт, а щоб сказати, що дуже поширений такий культурний обмін був з хасидами – немає., Музеї P5

- Поселення хасидів руйнують архітектурне обличчя міста

Це антиархітектура, яка виникла на цьому унікальному ландшафті творчості якимось уродом і всі на це дивляться., Влада і активісти P2

Багатокультурна спадщина у роботі експертів (-ок): ВЧИТЕЛІ І ВЧИТЕЛЬКИ

Тема багатокультурності Умані жодним чином не виділена в окремий урок у шкільній програмі. Як правило, вона виникає під час вивчення тем, присвячених краєзнавству чи історії. Зрідка теми торкаються в рамках конкурсів від міста чи під час виховних заходів. Частина вчителів наголошує, що багатокультурність Умані, виражена у вивченні у їхніх школах польської мови та івриту, культурних обмінів з Польщею.

СПОСОБИ ПОДАННЯ ТЕМИ

- Побіжна згадка про багатокультурність Умані під час уроків краєзнавства та історії
У шкільній програмі ніде цього нема, ні в практичній програмі, щоб ми дійсно акцентували на цьому увагу і на цій культурі.
Єдине, коли вивчаємо ХІХ ст., то ми там акцентуємо увагу, що то єврейське місто, от ми тільки акцентуємо, от, коли ми говоримо про Софіївку також, що поляки її будували.
Коли ми вивчаємо свій край, то я їм в темі про багатокультурність кажу, що в нас є польське кладовище на території Умані, от хто будував Софіївку і все це ми обговорюємо.
- Участь у конкурсах або проектах від міста
В той рік навіть на Малій академії наук виступала наша дитина з роботою по івриту, от і вона там, от ми переклали там план з івриту, карту Софіївки.
П'ять років тому був проект Україна та польські відносини. Діти готували польські страви, то такий був конкурс між школами, там були польські танці, там дуже було багато таких етапів і фактично все так...
У нас є загальноміський захід дивосвіт Умані. Це хореографічний конкурс і на ньому діти виконують танці, основна увага на українські народні танці, але є і увага, звичайно, що на єврейські танці, і польські...
Був проект театралізована історія вулиць. По кожному будинку, ми його показуємо, ми розповідаємо про нього через реклами, через... от показуємо в темну частину доби нічні, нічні такі екскурсії. То ми зупиняємось на історії євреїв, ми заходимо в їхній хасидський квартал і ми показуємо, тобто ми взяли різні жанри, щоб довершити сприйняття історії, і от зараз все екранізовано.
- Тема інших культур, представлених в Умані, іноді розкривається на виховних заходах
У нас виховний захід був, студент з Туркменистану представляв свою культуру.

Багатокультурна спадщина у роботі експертів (-ок): ПРАЦІВНИКИ (-ЦІ) МУЗЕЇВ

Інформант(к)и декларують, що у музеях темою багатокультурності Умані пронизане практично усе, проте з їхніх описів експозицій видно, що загальна рамка є досить україноцентричною. Вона виникає на етапі презентації історії міста, а також роз'яснення причин і наслідків історичних подій. Найчастіше багатокультурність подають, як спадщину польської, єврейської, російської громад Умані. Інформація про неї переважно має позитивну конотацію (вдячності, захоплення або співчуття до представників інших національних груп).

Способи подання теми

- Тема природно супроводжує більшість експозицій і лекцій як частина історії
В часи Другої світової війни ми розповідаємо, як було знищене єврейське населення. Меблі панівних класів того часу (поляки) у музеях знаходяться – теж культура. І цадик Нахман тут заповідав себе поховати, щоб залишитися на місці, де було багато неупокоєних жертв Коліївщини...
- Під час представлення об'єктів спільної спадщини підкреслюється вклад етнічних громад у їх створення
А польська, власне, в контексті вивчення Софіївки. Вивчення Софіївки, або, наприклад, річниці, тому що власне і поляк Станіслав Потоцький заснував Софіївку. В заповіднику більше – це поляки, тому що це їхнє... відкрите підземелля.
- Є намагання показати причинно-наслідкові зв'язки міжнаціональних конфліктів
У часи Коліївщини, чому знищували єврейське населення і як вони допікали звичайному люду...
- Розповідями/ книгами про видатних представників Умані неукраїнського походження підсилюється імідж міста
Цадик – звання, яке передається з покоління в покоління там учневі, чи синові, а от чому цадик Нахман – мертвий. Тому що ніхто інший більше не захотів, і приїждять вони тільки до свого цадика. Ми зробили посібник по цадика Нахману, про його життя і так само про хасидизм є посібник. А поляків, які вчилися в Василіанському монастирі, ми розказуємо про XIX ст. про Пушкіна і автора першого словника, що вони тут служили. Пушкін був проїздом в Умані – російська культура.
- Проводяться пам'ятні заходи, присвячені трагічним подіям, які торкнулись представників місцевих громад
У нас заходи проводяться, наприклад, до геноциду, як знищення євреїв, то ми запрошували власне цю гілку людей і тему цю розкривали, і по інших проблемах.

Багатокультурна спадщина у роботі експертів (-ок): ГІДИ

Для гідів тема багатокультурності Умані є органічною складовою екскурсії, враховуючи, що лівову частку пам'яток, які вони демонструють було створено з ініціативи різних етнічних громад. Експерти переважно акцентують на вкладі різних етносів у розбудову Умані. У місті є можливість отримати екскурсію з позиції моноетнічної (польської) групи.

Способи подання теми

- Мультикультурність - невід'ємна частина роботи екскурсовода, органічна частина екскурсії

Хочеш не хочеш, а вона переплітається сама з собою. Там поляки, там євреї.

Самі будинки, про які ми розповідаємо, є польські костели, синагоги, є російські декабристи. Є пам'ятки національні, рухові, нерухомі.

У Софіївців граф – поляк, графіня – грекиня. Садівник був німець. Земля українська. Грецька міфологія...

- Це частина історії і культури Умані, і є намагання показати історію і культуру усіх її спільнот, та їх вклад у розвиток міста

Це історія, без якої ми не можемо існувати. Ми всі маємо затронуті всі традиції. Треба змалечка прививати, щоб знали не тільки свою спадщину, а всіх народів і культур.

- В Умані є екскурсії, з позиції життя одного етносу (польського), які проводяться товариством поляків міста Умані

Теж говоримо про міжнаціональне місто. Але більше стосується питань польської культури.

Багатокультурна спадщина у роботі експертів (-ок): ВЛАДА І АКТИВІСТИ

Багатокультурну спадщину влада і НДО намагаються досліджувати, зберігати і промотувати. Відчутно, що ця категорія дбає про формування толерантного культурного середовища; наводить містки між різними національними групами. Разом з тим, третина учасників (-ць) групи концентрується на роботі з українською спадщиною.

Способи подання теми

- Ілюстрація переваг, які отримала Умань завдяки вкладу різних культур
Українці від того мають, що поляки, і євреї, і росіяни. Одержують знання в культурі, мистецтві, в житті, ми тут живемо, спілкуємося. Я от знаю як проходять традиції євреїв і українців – це розширює кругозір.
- Інформування про культури національних громад міста та їхню спадщину, їх популяризація через зустрічі, лекції
Буквально років два-три тому, ми проводили літературну зустріч всіх літературних спадщин: були поляки, євреї, росіяни, українці.
- Через пошук спільних точок дотику
Відомі факти – єврейські громади по актах 1943-44 року, у двох великих місцях в Сухому яру і в лісі лежить десь 25 000 населення. Приходиться говорити там із старшим поколінням, і з молоддю разом ми виїжджали на місця поховання. Знаходимо такі точки, які об'єднують нас людей як сьогодишніх людей, які аналізують, розуміють минуле і хочуть щось зберегти, щоб місто наше розвивалося.
- Шляхом створення позитивних спільних спогадів, яскравих вражень
Ми працюємо над проектом, щоб показати кожна націю Умані її культуру, філософію, мову, чи це будуть євреї, чи грузини, чи українці, а потім ми зберемось на культурний загальний фестиваль пригостимо своїми всіма народними продуктами і побачимо, хто ж ми є. А ми громадяни всі цього міста.
- Три експерти/ експертки на групі, роблять акцент, перш за все, на українській культурі, хоч і толерують інші культури
*У нас українська культура, акцент на тому, що своя країна, в першу чергу.
Ми намагаємось вести свою політику – пояснити підростаючому поколінню, що інші культури є, але до них потрібно відноситися так, як до інших культур - з повагою, і очікувати від них поваги також.*

От Софіївка, там є польські джерела, і потім бачимо потужний пласт культури російської імперії. Але, якщо ми, скажімо, візьмемо Андріївську церкву, побудував її Растреллі, він не був українцем, але побудував цей шедевр на київських пагорбах, то згідно класифікацій вона є об'єктом національної, української культури, не російської, не французької, а саме української, тому що земля та ландшафт український.

REHERIT

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Центр міської історії
Центрально-Східної Європи

Розділ 3

МІСЦЯ ТА СЮЖЕТИ СПІЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

Місця та сюжети спільної спадщини: ПОЗИТИВНІ КЕЙСИ

Перша асоціація з місцем спільної спадщини – Василіанський монастир, який служив людям різних національностей, віросповідань та різним державним утворенням. Також, монастир певний час був центром освітнього і культурного життя Умані. Про негативні події, пов'язані з пам'яткою в епоху Коліївщини, згадали лише вчителі, проігнорували епізод проблемної спадщини гіді і працівники (--ці) музеїв.

Василіанський
монастир

- **Місце, яке об'єднало представників різних етнічних спільнот**

*У цьому монастирі виховувалися українці, поляки, всіх національностей люди., Гіді
Вчителів там було багато євреїв., Вчителі*

- **Монастир як місце взаємодії релігійних спільнот**

*Бо цей монастир заложив батько Потоцького. Він це зробив як уніати – це спроба об'єднати католиків і православних., Гіді
Тому що там і поляки, і там були володіння польські, але там дозволили і греко-католикам, там були не тільки вони, але були і українці. От там були і католики, і євреї, і церкви., Вчителі*

- **Пам'ятка служила різним народам і державам**

Поляки його заснували. До 35-го року Василіанський монастир - це не просто монастир, це школа була. Пізніше – це були військові казарми російської армії, потім - окружний суд там був російський. В радянські часи - профспілки, пролетарський театр, потім, це, скажемо, до 6-го року, там взагалі знаходились в радянські часи і перші роки України... І зараз - заповідник з 2006-го року., Музеї

- **Монастир був освітнім та культурним центром**

*Під час інклюзій, там був театр. Там сам Олесь Курбас, сам Курбас виступав., Вчителі
І дуже багато з цього винесли, з цієї школи просвіти, це був освітній центр в Україні. Ціла плеяда, наприклад, поетів, вони зараз вважаються польськими поетами, але українського романтизму. Вони писали думи, як українські думи, бо вони писали про українську культуру, традиції., Гіді*

- **Пам'ятка має і негативну конотацію, але про трагедію під час «взяття Умані» частина експертів/експерток воліє не згадувати**

Далі там монахів знищили під час Коліївщини. Наступне, то що там був освітній центр, то що там були стоки, як там правильно, там польських панів дітей, багатих там навчали., Вчителі

Місця та сюжети спільної спадщини: ПОЗИТИВНІ КЕЙСИ

Костел Успіння Пресвятої Богородиці вважають позитивним зразком спільної спадщини, оскільки він демонструє здатність національних громад міста до компромісу і примирення. В умовах сьогодення враховано і інтереси української сторони (потреба в приміщенні для галереї), і польської (потреба у культовій споруді).

**Римо-католицький
костел
Успіння Пресвятої
Богородиці/
Картинна Галерея**

- **Костел безумовно є зразком спільної спадщини, оскільки був збудований поляками і сьогодні визнаний пам'яткою України національного значення**

Картинна галерея є пам'ятником національного значення., Влада/НДО

- **Приміщення костелу є символом здатності дійти компромісу різним сучасним національно-релігійним громадам**

Там був художній музей, і поляки свої заходи проводили різні., Гіди

З 91-го року (католицька) парафія старалася повернути собі це приміщення. Але з 95 року нам дозволили ввійти. В 2014 майданівці поставили хрест на цьому будинку костела, це був подарунок до нашого Різдва. І в цей рік нас вже пустили всередину., Гіди

Зараз там картинна галерея – тут і поляки, вони зараз там і службу, ми домовилися, що коли по неділях у них служби – вони службу правлять, а в інші дні у нас там художній відділ краєзнавчого музею., Музеї

Бачите і зараз як вони уживаються разом., Музеї

Місця та сюжети спільної спадщини: ПОЗИТИВНІ КЕЙСИ

Софіївку, Торгові ряди, готель Брістоль позиціонують як позитивні кейси спільної спадщини, оскільки вони постали зусиллями представників різних етнічних груп, стали національним надбанням України та використовуються до наших днів.

Софіївка

- **До створення і підтримки парку доклались різні національні громади**

Перший період польський, другий – це російський. І на українській землі., Влада/НДО

Побудували поляки, а утримують, розвивають українці., Музеї

Відновлювали, після того потопу у 80-му. Повністю майже Софіївка була зруйнована., Музеї

Будував поляк, архітектор був, він же ж за національністю не поляк, а росіянин був. Так. далі кріпаки використовувались, це населення України. Тут вже переплітається кілька культур., Вчителі

- **Парк є світовою спадщиною ЮНЕСКО, спільно створено шедевр світового рівня**

Шедевр садово-паркового мистецтва. З 2002р. Софіївку внесено до списку ЮНЕСКО., Влада/НДО

Торгові ряди

- **Торгові ряди було створено за часів графа Потоцького силами українців**

Поляк будував на українській землі, він об'єкт національної культури., Влада/НДО

Козаки наші будували., Влада/НДО

Готель Брістоль

- **Готель збудовано під впливом різних культур**

І ці впливи, і архітектори, в якому стилі були побудовані... всі ці речі вони поєднані., Вчителі

- **Будівлю збудували і використовували різні національні спільноти**

Ці будівлі використовують по сьогоднішній день українці, а будували їх по часу інші... ці землі українські по складі (тоді) знову ж таки були під владою іноземних держав.

Місця та сюжети спільної спадщини: ПОЗИТИВНІ КЕЙСИ

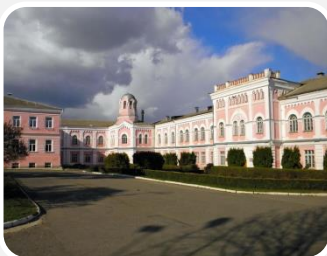
Низка пам'яток Умані була місцем співжиття усіх етнічних громад міста.

Уманська фортеця

- **Фортеця була прихистком для українців, євреїв, поляків.**

Тому що там вже і євреї, і не євреї, а там було і багато інших, там жили українці, і там було багато подій пов'язаних, які були, і ми, і євреї разом, от там і будинки були, і фортеці, там вже, врешті решт, і синагога є. Там от стояв і український храм, і синагога, секретні місця для поховання. От і є спільна спадщина., Вчителі

Міська ратуша

- **Міська ратуша була уособленням міста, де осідали ремісники різних етнічних груп.**

Я десь читала, що в принципі в Умань там заселялись вірмени, євреї, поляки. Чому вірмени та євреї. Бо це були колись ремісники, а вони виготовляли колись продукцію, а Умань знаходиться в центрі роздоріжжя. Може я і помиляюсь, але я читала такі факти, і вони тут виготовляли таку продукцію, і вони тут же ж її і реалізовували, тобто, приїжджали інші культури і купували ці..., Вчителі

Центр міста

- **Будівлі в старій частині міста служили усім мешканцям міста, незалежно від їх національності, і пов'язані із спогадами про етнічні групи Умані.**

Да, в кожного будинку є історія, там були – поляки, там були – євреї, а потім - українці, а потім - всі разом і т.д. Тобто, в нас тут куди не подивись, що не візьми – у нас воно скрізь і кругом, бо тут всі намішані, всі разом., Музеї
Центральна частина міста: що не будинок, то – маєтковий будинок якогось єврея., Гіди

Місця та сюжети спільної спадщини: ПОЗИТИВНІ КЕЙСИ

Одинично на групі працівників (-ць) музеїв лунала думка про те, що трипільська культура є найбільш потужним кейсом спільної спадщини, оскільки вона єднає усі європейські народи і спільно ними відновлюється у наш час.

**Трипільська
культура**

- **Трипільська культура єднає усі слов'янські народи**

Трипільська культура була 6000 років тому, але ми теж можемо говорити про спільні витоки для багатьох народів, які тут десь в Східній Європі народжувались і виварювались в цих казанах. Тобто, і панслов'ян можна виводити десь ще з того періоду, тобто, сучасні нації, які є, можуть мати дотичність до того часу, тому, наприклад, людям, які приїжджають із-за кордону до нас – їм це страшенно цікаво. Якщо вони навіть не дотичні до цієї трипільської культури, але вони розуміють, що це період, який їм рідніший, ніж, наприклад, вибачайте, там цадик Нахман, чи хтось інший, чи Потоцький. От, вони приїжджають – «вау», та це ви що, це тут, так? Оце Румунія, це Молдова, а це - Україна, це велика частина, яка є частиною великого старого світу, аж до Єгипту. І як це було, як це виварювалося, вони розуміють, що частинка їхньої історії в цій трипільській культурі, тому що на сьогодні наше завдання активніше, це розробити, щоб Трипілля стало частиною всесвітньої історії, а не сугубо української і вони це вже розуміють..., Музеї

- **Сьогодні, народи єднуються задля відновлення знань про цю культуру**

Тому, наприклад, фінансування розкопок – останній раз Україна фінансувала в '94-му році. Це за рахунок англійців. Геофізика – за рахунок німців, англійців, якщо вони вкладають в це гроші, не вивозячи звідси кераміки і якихось речей, вони вкладають в науку, розуміючи вже, що це є частина їхньої історії. Тому – це ми можемо говорити про витоки старої Європи, в тому числі і з трипільської культури., Музеї

Місця та сюжети спільної спадщини: ПОЗИТИВНІ КЕЙСИ

Одинично на групах лунала згадка про цадика Нахмана. На групі вчителів, його персоналію згадали безоціночно, як факт. На групах гідів – до позитивних кейсів спільної спадщини віднесли синагоги Умані, а персоналію засновника брацлавського хасидизму згадали побіжно. Працівники (-ці) музеїв, активіст(к)и і влада – не згадували про цадика Нахмана, як про фрагмент спільної спадщини (можливо, через те, що концентрувались лише на елементах матеріальної архітектурної спадщини).

***Цадик Нахман**, він себе тут бачив, він тут якби заповів себе поховати, і от ми прийняли це, і от це спільна спадщина., Вчителі*

*Синагоги. Скільки – п'ять було синагог. Зараз одна. Там служив **цадик Нахман**., Гіди*

Місця та сюжети спільної спадщини: ПРОБЛЕМНІ/ НЕОДНОЗНАЧНІ КЕЙСИ

Найбільш конфліктним фрагментом спільної спадщини Умані є пам'ятник Гонті і Залізняка. Він є дражливим для поляків, євреїв та частини українців-туристів. У своїх оцінках події більшість експертів (-ок) намагаються довести важливість і необхідність Коліївщини та відстояти репрезентацію її ватажків, героїв національно-визвольного руху. Частина наводить факти, як позитивного, так і негативного змісту. Одиниці – уникають коментувати конфліктні аспекти пам'ятки.

Пам'ятник
Гонті і Залізняка

ЗМІСТ КОНФЛІКТУ

Громада міста прагнула встановити пам'ятник ще з часів СРСР

В радянські часи казали, що немає грошей, але ж ми розуміємо, що це не так., Музеї

Це щоб не зачіпати цю проблемну тему відносин євреїв, українців, і поляків, і католиків, православних., Музеї

Громада власним коштом встановила пам'ятник

Встановили власними силами. Ще й зі скандалом. Склалося таке враження, що влада самоусунулася взагалі від цього процесу, щоб знову ж таки, не наражатися. Навіть збудований він за кошти активістів і досі він не визнаний., Музеї

Пам'ятка спричинила гостру реакцію зі сторони нацменшин

Навіть на рівні посольства Ізраїлю в Україні було висказано стільки зауважень, щодо цього пам'ятника і доцільності його побудови., Музеї

Тим більше, що він знаходиться практично в районі паломництва., Музеї

Місця та сюжети спільної спадщини: ПРОБЛЕМНІ/ НЕОДНОЗНАЧНІ КЕЙСИ

Пам'ятник
Гонті і Залізняка

ДОМІНУЮЧІ ДИСКУРСИ У ПРЕДСТАВЛЕННІ КЕЙСУ

Доведення своєї позиції, ствердження права українців на вшанування своїх героїв (домінуюча реакція)

- *Запрошуємо вас на екскурсію. Про Гонту і Залізняка, які підняли повстання проти поляків. За вільну Україну., Гіди*
- *Це такі пам'ятні знаки, символи нашої сторони за нашу незалежність, не дивлячись з ким там ми боролися, з росіянами, поляками, чи євреями. На Бандеру поляки дивитися будуть ось так, євреї на Гонту, на Хмельницького, а росіяни - на Виговського, але нам потрібно зрозуміти – це наші герої, чи ні. В даній ситуації, ми вважаємо, що, напевно, наші., Музеї*
- *Говоримо, що от друга половина XVIII ст. – національний, релігійний, економічний (гніт), тяжко жилося українському населенню і воно повставало. Це люди проти соціально-економічного цього діла. Це була національно-визвольна війна українського народу, проти польської шляхти., Музеї*
- *Ми намагаємося показати ці події з нашої сторони, образити когось, не хочемо... Ми хочемо скати, що ми просто відстоювали свої права, вибачте, що це було кроваво, але так треба, тому що на це були свої причини., Влада/НДО*

Представлення пам'ятника, як відображення контраверсійної історичної події

- *Говоримо факти і про те, що Гонта і Залізник дійсно вчинили вбивство, і учнів Василіянського монастиря, і великої кількості як євреїв, так і поляків, які не хотіли прийняти хрест. Справді це було як факт., Музеї*
- *От тому що разом жили, разом воювали, разом всі ці непорозуміння. Це от все сталося., Вчителі*
- *Є пам'ятник, є історія. Всі розуміють, чого вони прийшли, чого хотіли, в кожного своє бачення. Одні кажуть – вони перерізали євреїв, поляків. Інші кажуть – ми українці, ми хочемо за українські землі. Як і зараз. Задачі гіда, ми не маємо права висловлювати свою думку, ми висвітлюємо події, які були. А вже бачення в кожного різне., Гіди*

Стратегія амнезії та ігнорування пам'ятника, або зміщення уваги аудиторії з історичних моментів на естетичні (одиночно)

- *Просто не звертаю уваги.... Кажу про пам'ятник – його вагу, розміри, скільки коштує мільйонів гривень, які були зібрані. Що там написано., Гіди*
- *Давайте не будемо цю тему ворухити. Ми не загострюємо проблему, не йдемо в суть. От Старе місто, подивіться направо, наліво, які краєвиди., Гіди*
- *Тепер про пам'ятник, суто як культурний об'єкт – перше пам'ятник спроектував Іван Гончар – видатний український скульптор., Музеї*

Місця та сюжети спільної спадщини: ПРОБЛЕМНІ/ НЕОДНОЗНАЧНІ КЕЙСИ

Іншим конфліктним фрагментом спільної спадщини Умані вважають могилу цадика Нахмана (її назвали лише гіді). Вона є дражливою для частини місцевого населення, оскільки приваблює в місто велику кількість паломників-хасидів. Це паломництво спричиняє дискомфорт мешканцям окремих районів Умані. В місті утворились ініціативи, які агітують за перенесення могили за межі міста.

Могила
Цадика Нахмана

ДОМІНУЮЧІ ДИСКУРСИ У ПРЕДСТАВЛЕННІ КЕЙСУ

Представлення могили, як визначної пам'ятки Умані

Осуд огульної критики хасидизму, незгода із необхідністю перенесення могили

- Я чув про те, що якби ми забрали залишки цього цадика з Умані, то... Я не знаю, чи це було б краще, я думаю, що – ні. Навпаки, треба навчитися, можливо, використовувати якимось по-іншому цей релігійний туризм ще. Ми не навчилися для міста в тому числі., Музеї
- Проблема з нашими, які там стоять і починають умнічати. Там є Серьожа Трубка, там є наші. Вони починають розповідати. В мене була група із Вільнюса. І вони почали давати інтерв'ю про хасидів. Краще я б не підводила, бо вони таке... Такий негатив починають нести, очі горять., Гіді
- В кожному місті є екскурсійні об'єкти. Хто гарантує в Києві, Одесі, Вінниці, що там не стоїть хтось п'яний. У нас нема проблем, як в Умані. На тому місці, на Пушкінській вулиці, чи за квартал, третю частину місця, вони вже всі пішли... будуються їхні синагоги, це все видно, проблем немає., Гіді

Звернення уваги на те що могила цадика Нахмана є часткою спільної єврейської спадщини, а не винятково хасидською

- Ми тут дуже переключили єврейську тематику на хасидизм. Це різні речі. Дуже люблю єврейську тематику. Умань була дуже єврейським містом. Хасиди – це зовсім інше., Гіді

Місця та сюжети спільної спадщини: ПРОБЛЕМНІ/ НЕОДНОЗНАЧНІ КЕЙСИ

Пам'ятник декабристам є проблемним з огляду на його приналежність до російської історії (згадали лише працівники (-ці) музеїв). Тема є дразливою для частини мешканців міста, які сприймають Росію як агресора та прагнуть знищити в Умані усі пам'ятки, які хоча б непрямо маркують територію, як частину Російської імперії чи СРСР. Сьогодні пам'ятник декабристам регулярно паплюжать. Експерт(к)и засуджують таку поведінку. Вони розглядають і презентують пам'ятку, як частину історії Умані; переконують аудиторію, що вона не є ідеологічно-забарвленою.

Пам'ятник
декабристам

ДОМІНУЮЧІ ДИСКУРСИ У ПРЕДСТАВЛЕННІ КЕЙСУ

Представлення пам'ятки як частини історії Умані. Безоціночне інформування

- *Леніна зняли, Котовського зняли. Да, тепер вже до декабристів. Скільки його вже розмазують і розмальовують, і все, то теж розумієте, тому що все російське і все. Розповідаємо як факт, що жив Волконський – керівник Кам'янської управи і Південного товариства декабристів, що тут будинок будувався, хто в ньому був, все про декабристський рух. Просто як факт, без оцінки, ну жив і жив., Музеї*

Роз'яснення того, що пам'ятник відображає історичний факт і будувався без наміру нанести шкоду Україні

- *Це ж зовсім інші часи і тут немає чого з нього робити ворога., Музеї*

Місця та сюжети спільної спадщини: НЕГАТИВНІ КЕЙСИ

До негативних кейсів спільної спадщини також віднесено її окремі зразки, які є значимими для місцевої громади, але не використовуються за призначенням через бюрократичні або законодавчі перепони. Зокрема, йдеться про синагогу, в якій служив цадик Нахман і, яка сьогодні перебуває на приватній закритій території заводу. А також про оранжереї Софіївки, які вже 38 років не вдається повернути у відомство Національного парку, а отже, й добитись дбайливого ставлення до них. Експерт(к)и наполягають на поверненні пам'яток громаді.

***Синагога.** Це проблема тої спадщини, до якої ми не можемо ні самі доторкнутися, ні гості, які хочуть приїздити. Просто подивитися, двері відкрити. Це на території закладу, приватного підприємства, яке не дозволяє туди входити., Гіди*

*Тут проблемні в нас - **оранжереї**, бо вони наші Софіївські. Але з часом ці оранжереї перейшли до відомства училища і до сих пір не можемо забрати ці оранжереї в парк., Влада/НДО*
У нас в Умані рекламне агентство, не знаю з чийого благословення, вони взяли зашували ці оранжереї великою рекламою. Це ганьба на всю Європу. Це потрібно терміново зняти, прибрати. Весь оранжерейний комплекс з резиденцією імператора знаходиться у відомстві Міносвіти, а Софіївка знаходиться в Національній, і от ці два міністерства, вони займають ось таку пограничну позицію – ні тим і ні іншим., Влада/НДО

RENERIT

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Центр міської історії
Центрально-Східної Європи

Розділ 4

ПОТЕНЦІАЛ СПІЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

Потенціал спільної спадщини: ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ. ВЧИТЕЛІ ТА ВЧИТЕЛЬКИ

Вчителі прагнуть бачити викладання матеріалу про спільну спадщину у школах, як в рамках спеціального курсу, чи виховних годин, присвячених темі, так і через інтерактивну роботу: національні фестивалі, відвідування музеїв, а також ігровий підхід до її вивчення.

Окремий спецкурс для 5-11 класів, з врахуванням вікових пізнавальних можливостей дітей

- Це має бути спецкурс на який має виділятися хоча б півгодинки. Для дітей 5-го класу і для 11-го класу треба по різному пояснювати.
- Тому що дитина не зрозуміє, в п'ятому класі те, що їй треба розказати в одинадцятому класі., Вчителі 5-й клас - ти розказуєш це як казочку, а 11-й - то вже треба проект робити. Вони вже мають самі шукати та доводити це.

Робота по формуванню локального патріотизму та етнічної толерантності в рамках виховних годин

- Це більше виховна робота, і не просто там патріотизм, а конкретний патріотизм сформований з уманським присмаком.
- Треба починати все ж з виховних годин, поки що, годин спілкування, в дружньому колі проводити для маленьких...

Фестивалі культур

- Ідея проводити такі тижні, і от 5-ті класи, наприклад, от досліджують пісні і танці, 6-ті класи – їжу, там ті - культуру, а ті - архітектуру.
- Комплексно підійти до події, от хто, що хотів, от там з мови вірші розказують, з історії там ставлять виставу. Маленькі там роблять ще щось, великі там обраховують теж щось, от вона в нас йде наскрізно.

Спеціальні уроки, приурочені до подій, пов'язаних із спільною спадщиною Умані

- Коли йде тиждень, коли приїжджають хасиди, то має бути точково розглянуте в кожній школі: хто вони, звідки, чому до нас, чого так, і кожен робить у своєму класі тиждень по хасидській культурі.

Активне відвідування музеїв, які презентують спільну спадщину

- Було б дуже добре, щоб проводились якісь виставки, якісь тематичні вечори в музеях.

Квести

- Треба ігри, квести проводити, тому що от, як там сидіти, от спілкуватись, там 5-й клас, ви б їхню попу 20 хв. втримали, не більше. А якщо це буде якийсь такий квест історичний по якимось таким пам'яткам, то в цій самій будівлі. То для них буде цікаво.

Потенціал спільної спадщини: ПІДХОДИ ДО ПРЕДСТАВЛЕННЯ. ПРАЦІВНИКИ(-ЦІ) МУЗЕЇВ

Представникам (-цям) музеїв було складно зорієнтуватись у тому, яким чином слід в ідеалі представляти спільну спадщину. Частина експертів (-ок) не визначилась із відповіддю, частина висувала прості ідеї, відчутно орієнтовані на уникнення міжнаціональних конфліктів: сепаратне представлення кожної з культур, презентація культур їх носіями, переключення уваги на менш конфліктну дитячу аудиторію, акцент на формі (а не змісті)

Розмежоване представлення культур

- *Якщо брати ідеальну, щоб не було конфлікту, то показати її кожную культуру окремо. До того часу, як вона зародилася в нашому місті до сьогодення, але окремо.*

Залучення представників національних меншин для представлення їхньої спадщини

- *А мені було б прикольно, як відвідувачці, якби про хасидизм мені розказував хасид, про німців – німець. Це просто як відвідувач, бо я не роблю екскурсії.*

Активна робота з дітьми (оскільки їх простіше навчити толерантності)

- *Я б такі якісь робила мікроекскурсії абсолютно, навіть не екскурсії – запрошувати музейних діячів до школи. Я не знаю, чи школу зобов'язати, чи запросити цих музейних діячів, щоб хоча би на 30хв цим дітям, по краплі розповідали теж не про кожную культуру, окремо, а про кожную культуру і її вкраплення в загальну, в наше середовище, в уманську громаду, навіть, щось отаке. Десь якісь паралелі закидати – це треба з малечку виховувати, воно на дорослий розум вже сприймається досить критично. Знову ж таки на межі конфліктів, десь от культура, ти такий, а хасиди такі, а якщо змалечку плекати оцю толерантність, пускати, що є люди різні, по різному сприймають світ, тоді легше якось формується світогляд такий.*

Творче, цікаве, інтерактивне (театралізоване) і сучасне подання матеріалу

- *Говорячи про, можливо, трипільську культуру, якби джерело для багатьох, як спадщина для багатьох народів, зокрема, ми б хотіли залучити активніше костюми і для екскурсовода, але не настільки у сучасному приміщенні, а там де житла трипільські і використовувати ці костюми. От костюм, де використовували навіть барвники природні, наприклад, горобейник там, бузину, які могли вони бути в той час і фотозони – ви приїхали, ви сфотографувалися в костюмах, і поїхали, зараз це не проблема – фотографуватися, і повинно, ви розвозите, розносите по фейсбуку, по інших інформацію і в цей час про наш заклад, зокрема.*

Потенціал спільної спадщини: ПРИЙОМИ ІДЕАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ. ГІДИ

Ідеальна екскурсія про спільну спадщину, на думку гідів, має бути цікавою, розважальною побудована за принципом замовчування конфліктних тем. Головний акцент на тому, щоб людина відпочила і отримала позитивні враження. Спільна спадщина тут не об'єкт вивчення, а те, що додає колориту екскурсії.

Максимально доступна, легка для сприйняття і приємна подача

• *З аніматорами. Інтерактивно. Ви розумієте, приїжджають люди, студенти, історія їм не дуже цікава. Роки, дати вони не запам'ятовують. Коли ми говоримо, що в нас є різні культури, до хасидів там повинен бути аніматор, на такий манері єврейській, слова підібрані. Якщо ми показуємо українців, то, може, вареники показати. Ми повинні зацікавити. Це має бути не тільки розмовно, а ще якісь дії, переодягання, істинне, щоб зацікавити.*

• *Театралізовано.*

• *Заходите ви в костел і одразу включається орган, починає грати.*

Через зразки матеріальної спадщини розкривати емоційний колорит і дух міста

• *У нас велика кількість будинків збереглася, які мають вік 120-150 років. Самий старий – Василіанський монастир, 250 років. І на основі цих будинків і їхній історії можна будувати ідеальну екскурсію. Вона повинна весь колорит міста відображати. Ми говоримо про ті будинки в центрі міста, про які зараз казали. Господарі євреї. Ми говорили про вулиці, які були єврейськими. Умань мала колорит єврейський.*

Максимально безконфліктне і позитивне (негатив має замовчуватись, ігноруватись) інформування

• *Кожний гід має розказати про своє місто з кращої сторони.*

• *Не провокуючи конфлікт в жодному разі.*

• *Все сприймаємо, все спокійно розповідаємо. У кожного є бачення, безконфліктно.*

Інформування та навчання з урахуванням потреб аудиторії

• *Психологія. Кожний гід має дуже гарно знати психологію людини. Ми не ділимо екскурсантів на людину з вищою освітою, людину з села, але не всім верствам населення, не хочу нікого образити, але ще в радянські часи, коли це був директор якийсь, його селили в номер директора в санаторії. Тому кожна екскурсія, кожна людина, ти маєш уловити. Бо не кожна людина сприйме.*

Потенціал спільної спадщини: ПРИЙОМИ ІДЕАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ. ВЛАДА І АКТИВІСТИ

Ідеальна екскурсія, з точки зору влади і активістів (-ок), відчутно акцентує на необхідності висвітлення вкладу української культури у розвиток Умані. Дискурс стосовно важливості повного і правдивого висвітлення інформації про події у місті, стосується лише негативних аспектів радянського періоду.

Підкреслити значимість української культури перед усіма іншими

- *Наша організація робила б його таким чином, щоб, перш за все, показати українську культуру не тому що краща, а тому що Умань - це місто в Україні і, перш за все, ми повинні показувати свою історію, звичайно, культури євреїв та поляків - це особливі складові, їх не потрібно забувати, проте, я б робив акцент на своїй культурі та історії.*
- *До речі, ходи під містом козацькі, є певніші суперечки - одні кажуть, що це козацькі, а інші кажуть, що це були якісь погребі і це все-таки не українське, самотністю треба дослідити і показати, що це традиції українців. До речі, вулиця Садова, в нас екскурсія, де показують в основному українські садиби, не архітектуру поляків чи євреїв, я підтримую показувати все, але акцентувати на своєму.*

Акцент на архітектурній спадщині, яка містить лише об'єднанчі загальнолюдські сенси

- *Архітектура вона стосується всіх мешканців нашого міста і всіх туристів, які приїжджають. Кожна людина, проходячи центральною частиною міста, вона очима сприймає цей об'єкт, тому архітектура має таке загальнолюдське значення. На мою думку, слід би було в ідеальному варіанті представити сузір'я архітектурних ансамблів. Не окремих об'єктів, не окремих фрагментів, а саме ритмічну структуру архітектурних ансамблів.*

Обов'язкове інформування про нематеріальну спадщину міста

- *Я б, наприклад, додала ще обов'язково вкраплення з літературної спадщини. Тому що в тому місті монастирі зародились літературне життя в 1815 році. Була відома така течія - українська школа, українська література в монастирі. Тут сидів Микола Никифорович в 902 році. Там син Крамаренка вчився. Приїхав до нас Крамаренко в 1878 році і в нього на квартирі відкрився перший український національний літературний гурток. Потім звідти пішло училище садівництва.*

Правдивість і фактаж. Без замовчування, обов'язкове згадування трагічних подій у місті

- *Ну, який би не був Котовський, та історично ми знаємо, ну, кажуть, що він був і бандит, і такий, і слякий, і воєнний начальник, але він був в нашому місті, як комендант міста. І в нас є багато фотографій, які відображають той період.*
- *А скільки в нас людей загинуло за більшовицького режиму. З Тернопільщини їх пригнали ось цей, скільки поховано, це взагалі. В центрі, в кафе, в підвалі. Сухий яр треба додати.*

Потенціал спільної спадщини: У ОБ'ЄДНАННІ І ПРИМИРЕННІ

Експерт(к)и шукають об'єднавчий потенціал спільної спадщини для подолання сучасного міжнаціонального тертя в Умані. Однак, їх візії цього є дуже розмаїтими і часто взаємовиключними від вимог до національних меншин поважати українську культуру, до підкреслення благ, які отримали українці, завдяки вкладу національних меншин; від замовчування проблемних аспектів спільної спадщини, до їх спільного проговорення.

ПРИНЦИПИ ОБ'ЄДНАВЧОГО ДИСКУРСУ

Наголошення вкладу національних громад у розбудову міста,
та сучасне благополуччя уманчан

*Софіївка, це так якби є проект польський, але на цьому всьому українці зараз заробляють, наповнюють свій бюджет, так, картинна галерея, це пам'ятки архітектури, це польське тут, і тут католики, в принципі, проводять службу в суботу. Тобто, поляки десь там побудували, а користуємось ми.,
Вчителі*

Вимога до представників сучасних
меншин поважати українську громаду

*Ми українці, то нас в школах, в університетах вчать толерантно ставитись до національних меншин, а було б добре, щоб ці національні меншини, наприклад, хасиди, які заселяють активно Уманщину, також вчили шанувати нашу культуру, бо цього немає. Ми ще їх шануємо, ми їх поважаємо, а от нещодавно бути такі трагічні події, там осквернили наш хрест, і от розкажуй там дітям на уроках, що в них все добре, що все дуже добре, а вони бачать таку ситуацію. Чому так, чому вони не поважають нашу спадщину, чому вони там можуть говорити різні речі, робити різні речі? Було б добре, щоб не тільки односторонній йшов рух, а в цю сторону теж.,
Вчителі*

ПРИНЦИПИ ОБ'ЄДНАВЧОГО ДИСКУРСУ

Інформування про спільну спадщину творення громадського діалогу

Ось цей момент об'єднання повинен бути зараз в теперішньому часі і відбуватись через роз'яснення подій минулого, і щоб не було таких моментів непорозуміння, і різних моментів агресії., Влада/НДО

Представлення цієї культурної спадщини. Якись інформаційні буклети, це і екскурсії, це і конференції, дискусійні якись клуби., Влада/НДО

У нас були такі, скажемо, спроби – дві конференції стосовно Коліївщини, де були присутні представники усіх громад і пробували якогось консенсусу знайти., Музеї

Ми, навіть зараз, це робимо, несемо функцію інформативну. Якщо в мене група на екскурсії, і вони не цікавляться, вони ніколи історію особливо не вчили в школі, вони лише по чутках, якихось стереотипах, якись вони мають. А ось вони приходять на екскурсію і ми, кожен музей, скажемо, факт, що це було отак і отак. Десь ми щось розвінчаємо якись оці, не знаю, стереотипи, оцей якийсь конфлікт, десь ми вже це робимо, мабуть., Музеї

Відмова від акценту на проблемних місцях спільної спадщини

Але от з історії не треба нічого говорити, нічого зауважувати, нічого., Вчителі

Перед тим, що було, ворожнеча та конфлікти, їх немає. Ну, колись були, але це в далекій історії так було. Безперечно, це ті, хто хоче колотити, загострити якусь ситуацію етнічну, то вони це роблять. А так, в принципі, сьогодні немає проблеми, люди собі живуть і живуть. І тому, такого поняття як примирення, от ставити як проблему, я вважаю, що навіть не доцільно., Вчителі

Тому що пам'ятники історичні і якись моменти в історії – навряд чи вони будуть колись когось примирювати, якщо вони будуть стояти на своїх національних позиціях, мені так здається. Тут шукати інші форми треба і інші засоби, для того, щоб примирювати. Якщо ми будемо в історичному минулому шукати примирення, ми його навряд чи знайдемо, шукати в майбутньому потрібно., Музеї

ПРИНЦИПИ ОБ'ЄДНАВЧОГО ДИСКУРСУ

Акцент на унікальному поєднанні культур

Потрібно розуміти спадщину минулого як синтез культур. І в кожному об'єкті дослідити цей вплив, тієї, чи іншої, і визначити номінальність, скажемо, того, чи іншого фактору. Фактично центрально-українська, уманська, але вплив культури він ще ефективніший, що оазиса не було, але керувала найпотужніша культура, яка давала свій вплив., Влада/НДО

Акцент на патріотизмі до своєї держави

Україна нас єднає., Влада/НДО

ПРИНЦИПИ ОБ'ЄДНАВЧОГО ДИСКУРСУ

Наголошення на сучасному позитивному досвіді співжиття

Що хасиди хочуть тут жити, вони хочуть жити поруч з українцями. Вони побудували тут школи, вони привезли сюди сім'ї, вони дитячі садочки, вони розвивають тут свою медицину, вони десть тут стараються допомагати., Вчителі

Наголошення на необхідності формування толерантності в сьогоденні

Хасиди повернулись, там їхня територія знаходиться на вулиці Пушкіна. Я бачу, що вони хочуть повернути там, що було три тисячі, чи чотири тисячі років тому. Це не потрібно, це вже є місто. Тут проживають українці. Треба тут дотримуватись тої межі, бо вже от так вони тут наступають, от це наше, от якби я тут колись пройшла, а вони мене штовхнули, тут не йди, це наша територія. Толерантно треба пояснювати, якщо ви повертаєтесь сюди, тут же є свій устрій, є традиція., Вчителі

Мабуть, це дуже важке питання, але, мабуть, це дійсно треба виховувати у дітей, ще з дуже раннього віку. Розказувати, що не такі страшні ті хасиди., Музеї

ПРИНЦИПИ ОБ'ЄДНАВЧОГО ДИСКУРСУ

Представлення спільної спадщини, в ключі задоволення і розваг

В сакральному зодчестві., Влада/НДО

Ми запрошуємо на екскурсію по Софіївці – це однозначно. І ще раз не пам'ятаю, щоб тим людям було нудно. Гід переходить на російську мову, цитує, і все це сприймається на ура, ніхто не каже, що це російська мова..., Гіди

Зі свого прикладу знаю, що люди під час екскурсії настільки розслабляються, що їх об'єднувати вже не потрібно. Вони вже самі собою, їм добре. Вони відпочили, розслабилися., Гіди

Я бачу велику перспективу створення гастрономічних турів. Ця частина у нас ще не задіяна. У нас повинна бути представлена кухня всіх наших народів, які в нас проживають. І на закінчення таких столик було б гарно., Гіди

Реалізація спільних проектів, які б ілюстрували мультикультурність міста

Я думаю, що об'єднувати їх в якусь спільну, корисну для міста справу. Спільна справа, створити культурний центр, як сказати, наприклад, ви шановні представники хасидів, шановні представники поляків, от ви дуже любите, шануйте наше місто, у вас є така гарна історія, а як ви дивитесь на те, щоб ми от спільно збудували такий культурний центр, де б ви могли розповідати людям, дітям про вашу культуру, де б ви ознайомлювали, де б ви могли виставляти, наприклад, свої якісь матеріальні набутки і картини, і то, то, то. Давайте разом, якщо дійсно для вас це болить, якщо ви хочете це передати наступним поколінням, то давайте зробимо такий центр культурний., Музеї

Є ідея зробити меморіал, який об'єднує три наші культури. Там буде пам'ятник, на ньому буде три представника культури - це Міцкевич, Шевченко і Шолом-Алейхем і їхні цитати для того, щоб показати, що Умань це звичайно полікультурне місце., Влада/НДО

REHERIT

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Центр міської історії
Центрально-Східної Європи

Розділ 5

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ І НОВІ МЕДІА У ЗБЕРЕЖЕННІ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

Сучасні технології і нові медіа: У ЗБЕРЕЖЕННІ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СПАДЩИНИ

Експерт(к)и дуже традиційно бачать роль сучасних технологій у популяризації спільної спадщини. Переважно, вони згадують ті ідеї, які вже широко застосовуються масовим споживачем.

ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРЕЗЕНТАЦІЇ СПІЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

➤ Створення 3D-мандрівкок (типу Google Maps), віртуальних музеїв

Ну, оці гугл-мапи, ти можеш подивитися, зайти влюбий об'єкт, в будь-який будинок Софіївки., Гіди Ну в нас є міжнародна електронна карта, де в нас в місті ви можете побачити в 3D, тобто, ви повністю йдете і ви повністю бачите територію та оглядаєте. Так, там ви заходите та дивитесь, спостерігаєте як в реальному часі, ви можете вибрати, якщо ви десь хочете відвідати місто, то ви в перспективі можете розглянути, вибрати, яким маршрутом ви можете їхати і скільки часу у вас це займе. Якщо людина інвалід, то вона може зробити екскурсію, не виходячи зі свого будинку, або ж люди, які в міру якихось можливостей не можуть..., Вчителі

➤ Поширення та пошук інформації про пам'ятки і події

Краєзнавчі сайти є, які стосуються Умані та історії Умані конкретної., Вчителі Є Wikipedia і можна виставляти статтю про свій заклад, чи пам'ятку. Було б добре розмістити на Гугл Мапс фотографію про всі культурні пам'ятки, які в нас є в Умані, і пам'ятники., Музеї Працюючи над історією своєї книжки в Інтернеті, знаходжу зображення Скоропадського, яким він був в віці. Там багато інших таких нових фотографій, які не забиті, які не зашліфовані., Влада/НДО

➤ Активізація комунікації через соціальні мережі та перекладачі (телемости)

Якось презентую я свою книжку в Вінниці. Ми закінчуємо і десь через півгодини зі Сполучених Штатів Америки приходить відповідь на цю нашу презентацію. Ось тобі і сучасні технології., Влада/НДО Це наочність, це стираються бар'єри між часом, між простором, люди можуть в різних кінцях світу, але бачити одночасно якісь виставки он-лайн і т.п., і конференції, і по скайпу конференції – це все дуже добре., Музеї 3D-екскурсія, так, або екскурсовода, який може перекласти відразу на різні мови., Влада/НДО

Сучасні технології і нові медіа: У ЗБЕРЕЖЕННІ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СПАДЩИНИ

➤ Створення локальних медіа, як майданчика для комунікації

Можна створити якесь певне медіа, яке може працювати, і, як на базі Інтернет-ресурсів, і на базі створити свою газету, власне кажучи, спільним коштом. У Англії, у місті Шефїлд 20-ть років вже працює таке ком'юніті, де вони залучають всі групи населення (етнічні, релігійні) і спільним коштом вони фінансують це. Що в це ком'юніті входить – і відео, і радіо, і, значить, Інтернет-ресурс дуже потужний. Вони там дискутують, кожен розповідає про себе. Містечко невелике, цей Шефїлд, але разом з тим, там 30-ть тисяч населення здається і дуже багато там... громад, дуже така потужна в Англії їхня і за захопленнями, за якимись там певними люди об'єднуються, і дуже цікаво працює ця ідея, вони навколо того, щоб розповсюдити про себе інформацію – дуже гарно об'єднуються, і всі один одному сприяють, і допомагають, щоб просунути десь саме от, твоє бачення світу.., Музеї

➤ Розміщення у соціальних мережах реклами

*Коли ми говоримо про цифрові технології, я думаю, пані Галина стала на весь світ знаменитою, коли її екскурсанти зробили зйомку на телефон, хоча, може, вона проти була. І ви зараз є зіркою в соц. мережах. Сказати, що це погано? Ні! Ми відомі! Вона вже відома! Можна їхати на екскурсію! Гіди
Це реклама., Гіди*

Я хотів би доповнити про соціальні мережі. Наша організація вже їх використовує у якості методу поширення інформації. Якщо вже брати цей потенціал, як об'єднавчий. Цей момент можна використати як дуже потужний ресурс для поширення інформації., Влада/НДО

Цікаво, що окремі
інформант(к)и не
схвалюють використання
нових технологій

Якщо брати 10, 20 років, відвідувач змінився. Він вже не той, що був той період. Він змінився за рахунок мобільних телефонів, комп'ютерів, обізнаності, поїздки за кордон. Вже з ним працювати важче. Заборонити йому фотографуватися? Він заплатив гроші! Тут вже виникають... А тут він розмовляє по телефону: «Мама, я тут знаходжусь!!!» І пішло., Гіди

Мене турбує, що у Фейсбук – інформація поширюється не так, як би нам хотілося, я маю на увазі, максимальні оці репости, не завжди вона може потрапити на ленту тим людям, яким ти її адресуєш. Другий момент, те, у нас сторінки були в Однокласниках. Зараз мережу заблоковано, вся інформація, яку ми туди виставили, фактично пропала. Якщо у нас була газета «Уманська зоря» з 1957-го року, то зараз, коли піднімаються питання її поновлення з уповноваженими органами, вони кажуть: а що вам треба? - Власне, у вас є сайт, у вас є сторінка у Фейсбуці. А якщо і її колись закриють?, Музеї

REHERIT

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Центр міської історії
Центрально-Східної Європи

www.reherit.org.ua – портал культурної спадщини

Facebook – [ReHERIT](https://www.facebook.com/ReHERIT)

E-mail: reherit@gmail.com

Тел: 067-650-20-63

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ

Наталія Зайцева-Чіпак

директор дослідницького центру «Соціоінформ»

Україна, 79000, м. Львів

вул. Січових Стрільців, 4, офіс 33

моб.: +38 067 608 89 97

тел.: +38 032 261 00 47

e-mail: socioinform@gmail.com

FB: Соціоінформ

www.socioinform.com.ua